

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Економічний факультет

Кафедра економічної кібернетики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**Моделювання впливу міграційних потоків на економіку України в
умовах воєнних дій**

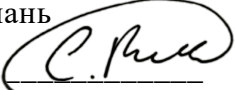
студента 2 курсу магістратури
спеціальності 051 «Економіка»
ОНП «Економічна кібернетика»
денної форми навчання
Стрільця Романа Олександровича

Науковий керівник:

кандидат економічних наук,
доцент Шпирко Віктор Васильович

Засвідчую, що в цій роботі немає
запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Роман СТРИЛЕЦЬ

(підпис)

Роботу допущено до захисту перед ЕК
рішенням кафедри економічної кібернетики
від 13 травня 2024 р., протокол № 13

Завідувачка кафедри:

докторка економічних наук, професорка

Олена ЛЯШЕНКО _____
(підпис)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра містить: 90 ст., 17 рис., 11 табл., 72 джерело, додатки.

Ключові слова: міграція, міграційні потоки, моделювання міграційних потоків, регулювання міграції, економічна безпека.

Об'єкт дослідження: міжнародні міграційні процеси та їх вплив на економіку.

Мета дослідження: визначення особливостей моделювання міграційних процесів та їх впливу на економіку та економічну безпеку, а також визначення актуальних напрямів удосконалення управління міграційними потоками для підтримки економіки в кризовій ситуації.

Методи дослідження: критичного, історично-логічного та діалектичного аналізу і синтезу, наукової абстракції, індукції та дедукції, узагальнення та порівняння, графічний метод. Також, були застосовані спеціальні методи економічного аналізу (індексний метод, метод періодизації, кореляційно-регресійний, аналіз структурних зрушень тощо).

Наукова новизна, теоретична значимість дослідження: систематизовано сучасні підходи до моделювання внутрішніх та зовнішніх міграційних потоків з використанням математичних методів.

Практична цінність: результати дослідження можуть бути використані при розробці сценаріїв регулювання міграції з метою розвитку економіки України у повоєнний час.

RESUME

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Faculty of Economics, Department of Economic Cybernetics

Key words: migration, migration flows, simulation of migration flows, regulation of migration, economic security.

The research systematizes modern migration modeling methods and develops regulation scenarios to boost Ukraine's post-war economy.

Pages 90, pictures 17, tables 11, bibliog. 72, append.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ.....	7
1.1. Поняття та основні характеристики процесів міграції.....	7
1.2. Чинники та механізми управління міграцією	15
1.3. Методичні підходи до моніторингу та аналізу міграційних процесів	21
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ НА ЕКОНОМІКУ	29
2.1. Аналіз структури та динаміки міграційних потоків.....	29
2.2. Дослідження впливу міграційних процесів на соціально-економічний розвиток.....	42
2.3. Проблеми узгодження міграційної та економічної політики	54
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА МОДЕЛІ ВПЛИВУ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ.....	61
3.1. Апробація міграційної моделі в умовах воєнних дій	61
3.2. Розробка сценаріїв регулювання міграції з метою розвитку економіки	66
3.3. Обґрунтування напрямків удосконалення управління міграційними потокami для підтримки економіки в кризовій ситуації	70
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Міграція чинить істотний вплив на демографічну структуру населення певних територій, особливості локальних та регіональних ринків праці. Динамічні зміни чисельності працездатного населення конкретної території під впливом міграційних процесів призводять до невідповідності попиту та пропозиції на ринках праці, до змін в демографічній структурі населення. Міграція певним чином відображає соціально-економічні процеси, які відбуваються у суспільстві. Відтак особливої актуальності набувають питання дослідження факторів міграції, напрямків, структури та інтенсивності міграційних потоків, прогнозуванням їх величини.

Для аналізу, прогнозування міграційних процесів та оцінки їх наслідків часто використовується математичний інструментарій, що дозволяє з потрібною точністю моделювати міграційні процеси для різних територій з урахуванням наявних статистичних даних. За останній період міграція з України набула катастрофічних масштабів, що потребує ґрунтовного аналізу їх причин та наслідків впливу на національну економіку. Відповідно, для формування цілісної картини основних тенденцій та напрямів досліджень у цій галузі актуалізує необхідність систематизації найчастіше використовуваних методів та інструментів моделювання.

Об'єктом дослідження є міжнародні міграційні процеси та їх вплив на економіку.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні засади моделювання впливу міграційних потоків на економіку України в умовах воєнних дій.

Мета дослідження є визначення особливостей моделювання міграційних процесів та їх впливу на економіку та економічну безпеку, а також визначення актуальних напрямів удосконалення управління міграційними потоками для підтримки економіки в кризовій ситуації.

Завдання дослідження:

- конкретизувати поняття та основні характеристики процесів міграції;
- дослідити чинники та механізми управління міграцією;
- узагальнити методичні підходи до моніторингу та аналізу міграційних процесів;
- проаналізувати структуру та динаміку міграційних потоків;
- дослідити впливу міграційних процесів на соціально-економічний розвиток;
- визначити проблеми узгодження міграційної та економічної політики;
- здійснити апробацію міграційної моделі в умовах воєнних дій;
- розробити сценарії регулювання міграції з метою розвитку економіки;
- обґрунтувати напрямки удосконалення управління міграційними потоками для підтримки економіки в кризовій ситуації.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовуються загальнонаукові методи та спеціальні методи наукового пізнання, а саме: критичний метод, аналіз та синтез історичної логіки та діалектики, наукова абстракція, індукція та дедукція, узагальнення та порівняння, діаграмний метод. Також, були застосовані спеціальні методи економічного аналізу (індексний метод, метод періодизації, кореляційно-регресійний, аналіз структурних зрушень тощо), а також програма Microsoft Excel для обробки статистичних даних та проведення необхідних розрахунків.

Наукова та практична новизна роботи. В роботі систематизовано сучасні підходи до моделювання внутрішніх та зовнішніх міграційних потоків з використанням математичних методів та розроблено сценарії регулювання міграції з метою розвитку економіки України у повоєнний час.

Інформаційна база дослідження. Дослідження виконане на матеріалах наукових праць вітчизняних та закордонних дослідників присвячених моделюванню внутрішніх та зовнішніх міграційних потоків з використанням математичних методів, офіційних статистичних даних, інформаційно-аналітичних матеріалах спеціалізованих агентств і аналітичних центрів щодо

об'єкту дослідження, опубліковані у періодичних і спеціалізованих виданнях, а також розміщені у мережі Інтернет.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Містить 90 сторінок, 11 таблиць, 17 рисунків. Включає 1 додаток.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ

1.1. Поняття та основні характеристики процесів міграції

«Міграція» (від латинського «migrat») в перекладі означає «переміщення, переселення з одного місця на інше, зміна місця на тривалий або нетривалий час». У широкому сенсі слова під міграцією розуміють процеси, пов'язані зі зміною особою або групами осіб місця проживання.

В юридичній літературі існує багато різних підходів до визначення поняття міграції, при цьому вони всі розкривають представляють одне і те ж правове значення. Міграція (від латинського «migratio» - переселитися) – це переселення людей з однієї країни в іншу назавжди чи тривалий час [56].

Одне з юридичні джерел пропонує наступні визначення поняття міграції:

- 1) переміщення, переселення;
- 2) переселення – як правило, пересування людей, пов'язане із зміною місця проживання.

Теоретичні основи та закономірності були вперше досліджені західним вченим та соціологом Е. Равенштейном у 1885 – 1889 роках. Він першим зміг визначити поняття та сформулював наукові основи міграційних процесів, систематизувати її теоретичні основи та закономірності. Також Е. Равенштейном було запропоновано таке визначення: «Міграція – це постійна або тимчасова зміна людиною місця проживання» [5].

У Соціологічному словнику наведено визначення міграції як «географічного руху індивідів або груп індивідів, тобто мобільності людей у обмеженому або широкому географічному просторі». Подібне трактування наведено і в економічній енциклопедії, яка визначає «міграцію населення – як процеси переміщення людей, етносів, їх частин або окремих представників, які пов'язані зі змінами постійного місця проживання або з поверненням до нього» [56].

Визначення поняття «міграції» з точки зору різних науковців узагальнено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Систематизація наукових підходів до трактування поняття «міграція»

№	Автор, джерело	Визначення поняття «міграція»
1	А. Хомра	«Міграція населення – це територіальні переміщення населення, пов'язані зі зміною місця проживання».
2	І. Прибиткова	З точки зору вузького розуміння поняття міграції представляє собою різновид територіального переміщення людей, завершенням якого є зміна постійного місця проживання
3	В. Овод	«Міграція є сукупністю різних за своєю сутністю територіальних переміщень людей, що в результаті призводить до зміни місця проживання»
4	Ю. Ромаренко	«Міграцію населення варто розуміти як переміщення населення (мігрантів) через митні кордони певних територій з відповідною зміною місця проживання назавжди або на тривалий час. Оскільки структурно міграція складається з окремих міграційних потоків, то застосування поняття міграції можливе також в множині – міграції»
5	В. Шелюк	«Міграція є поняттям, що уособлює соціально-економічні та демографічні процеси, є сукупністю переселень та переміщень, здійснюваних людьми між регіонами в одній країні, між різними країнами та інші види переміщень»
6	М. Окольні	Застосування терміну «міграція» доцільне у випадках, коли необхідно звернути увагу на мотивацію до остаточного переселення.
7	А. Сова	Термін «міграція» стосується будь-якого переміщення досить значної кількості людей. Виключення становить пересування людей в складі військових частин»
8	О. Ровенчак	Міграція передбачає перетин адміністративних кордонів, включаючи просторовий рух осіб чи груп осіб добровільного або примусового характеру від місця (країни) виїзду до місця (країни) в'їзду в умовах наявності або відсутності законних підстав на тривалий період часу або назавжди, наслідком якого є зміна постійного місця проживання. Даний рух включає еміграційний та імміграційний руху.

Джерело: побудовано автором на основі [64, 48, 40, 54, 66, 41, 56, 53].

Отже, поняття "міграція" можна розглядати у широкому та вузькому розумінні. У вузькому сенсі, міграція означає від'їзд або залишення постійного місця проживання, тоді як у широкому сенсі вона включає переміщення населення як всередині країни, так і між державами, враховуючи територію та

простір. Міграція існує як стійке явище на всіх етапах розвитку людського суспільства - від первіснообщинного до капіталістичного та соціалістичного. У кожному з цих періодів причини міграції визначалися різними факторами. Наприклад, в давнину переміщення людей було пов'язане з економічними чинниками, такими як поділ праці, тоді як у сучасному світі вони частіше пов'язані з війнами, конфліктами та іншими формами тиску, такими як расовий, релігійний чи політичний.

У міжнародних нормативно-правових актах, внутрішньодержавних законах та наукових теоріях особи, які перебувають у такому становищі, визнаються як мігранти. Згідно з міжнародним правом та внутрішніми законами, що регулюють переміщення населення через кордони, існують два типи міграції - внутрішня та зовнішня. Внутрішня міграція означає переселення між населеними пунктами на території однієї країни. Зовнішня міграція відображає різницю між кількістю в'їздів до країни та кількістю виїздів з неї. У національному законодавстві зовнішня міграція виражається через імміграцію та еміграцію. Суб'єктами зовнішньої міграції є біженці, ті, хто має намір отримати статус біженця та шукають притулку, трудові мігранти, транзитні мігранти та незаконні мігранти. Імміграцією називається баланс, коли кількість людей, що в'їжджає перевищує кількість тих, що виїжджає, а еміграцією - навпаки. Залежно від тривалості та характеру перебування у країні прибуття, існують два види міграції: безповоротна та зворотна. Під безповотною міграцією розуміється остаточне залишення країни постійного проживання. Цей тип міграції часто називають остаточною. У відміну від зворотної міграції, безповоротна відіграє важливу роль у формуванні населення країни, до якої переселяються.

Під зворотною міграцією розуміється повернення особи в країну постійного проживання після перебування у іншій державі з будь-якою метою, чи то тимчасовою, чи постійною, протягом принаймні року. Згідно з міжнародним правом та внутрішніми законами, міграцію розрізняють на дві форми – легальну та нелегальну. Легальна міграція - це та, що відповідає закону та здійснюється відповідно до закону.

Нелегальна міграція – це та, що суперечить закону. Також до нелегальної міграції можна віднести нерегульовану та неформальну міграцію. Нерегульована міграція - це незаконний в'їзд, проживання чи робота особи у країні, коли вона не має законного дозволу чи документів на перебування в країні. У сучасній міжнародній практиці термін «нелегальна міграція» замінюється терміном «нерегульована міграція» через обмеження використання терміну "нелегальна міграція".

Причини міграції можуть бути різними, включаючи економічні, політичні, національні, демографічні, расові, релігійні, географічні, військові, особисті та природні фактори.

Основні кроки міграційного процесу можна узагальнити таким чином:

1. Підготовчий етап перед від'їздом зі своєї країни, який включає ознайомлення з інформацією про країну призначення, законодавством та вирішенням незавершених справ.

2. Процес перетину державних кордонів, який передбачає отримання необхідних документів та виконання процедур для в'їзду в іншу країну.

3. Етап адаптації до нових умов, включаючи отримання необхідних документів для легального перебування та забезпечення комфортних умов проживання.

За проведеним аналізом, пов'язаним з міграцією, видно, що незважаючи на різні визначення, основна суть понять зводиться до переселення людей з одного місця на інше через міграційні процеси. Вираз «міграційні процеси» відрізняється від слова «міграція» тим, що охоплює поступову зміну стану об'єкта в якісному та кількісному відношенні протягом певного часу та сукупність взаємопов'язаних дій. Правові відносини, пов'язані з міграцією, такі як виїзд і в'їзд громадян, надання дозволів на проживання, статус біженців та державний контроль за міграцією, розглядаються як міграційні процеси [18].

Сучасні міграційні процеси мають непередбачувані масштаби, охоплюючи практично кожну країну незалежно від її географічного розташування чи рівня економічного розвитку. Деякі держави виступають як експортери робочої сили,

надсилаючи своїх громадян за кордон для пошуку роботи та кращого майбутнього. Інші ж стають імпортерами робочої сили, приймаючи іноземних працівників для задоволення власних потреб у робочій силі. Внаслідок цього багатонаправленого руху людей країни стикаються з різноманітними викликами та можливостями, що впливають на їх соціально-економічний розвиток.

Сучасні процеси міжнародної міграції характеризуються рядом особливостей. По-перше, змінився напрямок основних потоків: люди переселяються з менш розвинених економік до більш розвинених. Раніше масові міграції переважно спрямовувалися у бік менш розвинених територій. По-друге, сучасні міграції не пов'язані ні з колонізацією, ні з завоюваннями, що відрізняє їх від великих переміщень населення у попередні епохи. По-третє, зникла колишня синхронність між технологічним розвитком і демографічними процесами, які стимулювали міграцію. Раніше технологічно передові країни мали найшвидший ріст населення, а сьогодні швидке зростання населення спостерігається в регіонах, що технологічно відстають. По-четверте, сучасні міжнародні міграції є масовими міжкультурними рухами. Попередні міграційні процеси, як правило, перерозподіляли населення в межах однієї культурної області. Сучасні міграції перетинають етнічні та культурні кордони, а часто – і межі релігій [33].

При цьому підтримка зв'язків з рідною країною, які втрачаються мігрантами на далекі відстані, тепер забезпечується сучасними комунікаціями та авіасполученням.

У кінцевому підсумку, більшість сучасних мігрантів не мають наміру змінювати своє постійне місце проживання. Вони вступають у міграційні процеси як тимчасові трудові мігранти, пристосовуючись до середовища, створеного капіталістичними ринками, що стали глобальними. Деякі автори вважають, що міграційні потоки в основному рухаються з найбідніших країн та регіонів світу.

Р. Баглей вважає, що поєднання демографічних та міграційних процесів слід розглядати в якості нових джерел загрози глобальній стабільності.

Найсильніший міграційний тиск відбувається в регіонах з найгіршою соціальною ситуацією, де зосереджена значна частина світового населення і найбільша частка глобальної бідності [13].

Однак більш детальний аналіз національного складу міграційних потоків та місць відправлення мігрантів показує, що найбідніші країни є виключені як з розвитку, так і з міграційних процесів. Сучасні міжнародні міграції розкривають глибокі процеси інтеграції країн периферії в світову економіку, що поширюється. Найбільш активними учасниками міграцій як сторона, що відправляє, є країни та регіони, що переживають період швидких змін у результаті включення до глобальних торговельних, виробничих та інформаційних мереж.

Економічна глобалізація призводить до масового витіснення людей зі звичного способу життя та створює мобільні групи населення. З іншого боку, участь у великій мережі торговельно-економічних відносин створює сприятливі умови для досягнення економічного добробуту для найбільш активної та ініціативної частини населення цих країн.

Таким чином, сучасні міжнародні міграції спричинені не відсутністю можливостей розвитку, а навпаки з можливостями розвитку. Люди виїжджають з тих суспільств, в яких розбудовуються капіталістичні ринкові відносини, що в свою чергу породжують структурні трансформації. Ненадійні умови функціонування місцевого ринку та високий рівень ризику безробіття спонукають людей шукати варіанти «самострахування». Це досягається шляхом розподілу трудового потенціалу сімей на різних ринках праці в географічно різних регіонах.

Таким чином, люди стають мігрантами метою вирішення економічних проблеми у своїй країні. Але з часом, набуваючи досвіду життя в суспільствах з розвиненою економікою та високим рівнем споживання, відбувається зміна мотивації тимчасових мігрантів, через що більшість з них приймає рішення залишитись на тривалий термін або назавжди у країні, що приймає. З часом

утворюється власна інфраструктура підтримки, і міжнародна міграція набуває вигляду ланцюжкової реакції.

В багатьох країнах трудові мігранти стали основним джерелом експорту. Грошові перекази, які надходять від мігрантів на батьківщину, сприяють не лише підтримці конкретних сімей, а й економіці країн, що відправляють. Цей потік валюти, особливо у некризові періоди, підтримує курси національних валют.

Згідно з синтетичною теорією сучасної міграції, справжні її причини виходять далеко за межі простих диспропорцій на ринку праці та різниці в заробітній платі [33]. Структурні фактори, що характеризуються специфічними особливостями, варіюються в залежності від стадії розвитку країни. У країнах, які розвиваються, такі фактори можуть включати економічні або соціальні обмеження, низьку зайнятість, недостатність інфраструктури та інші фактори, які стимулюють еміграцію. З іншого боку, розвинені країни можуть мати попит на іммігрантів через демографічні тенденції, потребу в робочій силі для певних секторів економіки або культурні та соціальні фактори. Такі різниці в структурних факторах породжують рух людей як еміграцію з одного боку, так і імміграцію на інший..

Причин для міграції може бути чимало. Багато мігрантів прагнуть підвищити свій рівень життя та змінити обстановку. Це може бути викликано несприятливим економічним середовищем, інфляцією, масовим безробіттям або економічною кризою. Їхнє природне бажання поліпшити якість та умови життя робить їх мотивованими шукати можливості для реалізації свого професійного потенціалу, знаходження кращих умов праці та оплати, отримання бажаної посади за спеціальністю. Крім того, міграція може виникати із потреби у зміні та оновленні життя, розширенні знань та особистого розвитку.

Феномен міграції населення існує вже давно, але багато країн особливо відчули його на собі у 90-х роках минулого століття, коли економіка перебувала у кризі. Хвиля економічної та трудової міграції викликала фінансові труднощі та масове безробіття. Багато людей прагнули виїхати за кордон та знайти роботу, часто нелегально. Щорічно близько 20 мільйонів осіб намагаються легально

знайти роботу в інших країнах, але кількість нелегальних мігрантів набагато більша. У масових міжнародних міграційних потоках беруть участь понад 100 країн.

Економічна криза часто стає основною причиною міграції трудящих. Необхідність забезпечення достатнього заробітку змушує людей шукати кращі умови життя в інших країнах. Ця потреба стосується різних соціальних верств - від безробітних до фахівців з високим рівнем кваліфікації, які прагнуть кар'єрного зростання та покращення умов для розвитку. Мігранти часто переїжджають з країн із низькими заробітними платами та умовами життя до країн, де їх очікують кращі умови праці.

Природне середовище також може стати важливим чинником міграції. Забруднення природного оточення може вплинути на стан здоров'я людей, що може призвести до їхнього переселення. Зміни у регіональному розміщенні виробничих об'єктів та реструктуризація промисловості можуть призвести до погіршення екологічної ситуації та небезпеки для здоров'я.

Крім того, існує ряд інших причин міграції, таких як сімейні обставини, конфлікти та війна, погіршення умов праці, а також культурні та політичні мотиви. Бажання повернутися до історичної батьківщини або долучитися до культури предків може вплинути на рішення про міграцію. Крім того, багато людей стають мігрантами через політичні переслідування або через воєнні дії, шукаючи притулку та безпеки в інших країнах.

Так, нелегальна імміграція стала серйозною проблемою для багатьох країн, включаючи країни Європи. Незаконні мігранти стають загрозою національній безпеці, оскільки їхня присутність не піддається державному обліку та контролю. Ця проблема має серйозні наслідки для суспільства. Нелегальна імміграція живить тіньовий сектор економіки, призводить до конфліктів на етнічному ґрунті та загострює ксенофобію та радикальний націоналізм. Крім того, вона може призвести до погіршення криміногенної та епідеміологічної обстановки.

Основні фактори, що впливають на імміграційні настрої, мають політико-економічний характер. Проте важливо враховувати, що рішення людей іммігрувати залежить від цілого конгломерату мотивів, включаючи особисті та сімейні обставини, матеріальний та культурний рівень життя, економічну ситуацію та стан ринку праці. Психологічні та інші фактори також можуть впливати на це рішення.

Отже, міграційні процеси мають багато причин і складових, і розуміння їх різноманітності допомагає краще зрозуміти цей складний явище.

1.2. Чинники та механізми управління міграцією

Зростання інтересу до вивчення міграційних процесів відображається у їх аналізі з точки зору національної, економічної, політичної та етнічної безпеки країни. Сучасні дослідження відзначають зростання уваги до питань національної безпеки у контексті міграційних процесів. Це підкреслює важливість розгляду проблеми регулювання міграції та пошуку ефективних механізмів для її контролю.

Управління міграційними процесами важливо через їхні можливі наслідки, які можуть включати зміну етнічного складу населення, загрозу національній безпеці, підвищення рівня безробіття та злочинності.

Один з ключових факторів у регулюванні міграції - це закони ринкової економіки. Ринковий механізм може протидіяти спробам уряду стримати міграцію, зокрема, через агентства з працевлаштування та міжнародної міграції, які можуть отримувати прибуток як від легальної, так і від нелегальної міграції.

Управління міграційними процесами також враховує нові концепції управління, такі як методи управління проектами. Ці методи дозволяють враховувати як інституційні складові міграційного процесу, так і фактори, які можуть впливати на них опосередковано. Це допомагає досягти ефективного управління міграційними процесами та враховувати їхні багатогранні аспекти.

Фактори міграції - це сукупність умов і обставин, які сприяють територіальним переміщенням населення через їх взаємодію та специфічні

впливи, що змушують людей приймати рішення про міграцію. Ці фактори виступають як ключові рушійні сили, що стимулюють цей процес. Фактори міграції включають у себе всі соціальні умови, у яких відбувається цей процес, і мають значний вплив на його обсяг, інтенсивність, напрямки, канали та інші характеристики. Фактором є певна сукупність умов та обставин, які, завдяки особливому поєднанню впливають на територіальну рухливість населення. Однак наведені визначення майже не враховують активну участь людини, яка виступає як важливий суб'єктивний фактор у міграційному русі [26].

Вивчення факторів, що породжують міграційні процеси, відображає дві закономірності. По-перше, багато з цих чинників можна групувати залежно від суб'єктивного підходу дослідника. По-друге, незважаючи на глобальний характер сучасних міграційних процесів, їх можна вивчати лише в певному регіональному контексті з методологічної точки зору. Це пояснюється тим, що причини, що спонукають до міграції, виникають в конкретних місцях, у конкретний період, за конкретних умов.

Таким чином, конкретизація міграційних процесів обумовлена виявленням місця, часу, умов та учасників міграції. Це підкреслює необхідність враховувати контекстуальні фактори при дослідженні міграційних тенденцій.

Регулювання міграції доцільно розглядати як певний процес, що включає наступні фази:

Таблиця 1.2

Регулювання міграції

№	Фаза регулювання міграції	Короткий опис
1.	Фаза моніторингу	Передбачає такі напрями: а) Оперативний аналіз міграційних процесів, включаючи збір та обробку статистичних даних про обсяги, вікову, статеву, кваліфікаційну структуру, галузі діяльності працівників-мігрантів, а також маршрути переміщення, тенденції руху, мотивацію до міграції;

Продовження таблиці 1.2

№	Фаза регулювання міграції	Короткий опис
1.	Фаза моніторингу	<p>б) Оцінка наслідків міжнародної трудової міграції, її вплив на ринок праці, деформації цього ринку та соціально-економічний розвиток країни в цілому;</p> <p>в) Аналіз та оцінка нормативно-правової бази у сфері міграції;</p> <p>г) Оцінка організаційного та адміністративного забезпечення управління міжнародною трудовою міграцією.</p>
2.	Фаза розробки та прийняття рішень.	<p>Етапи прийняття рішення як фази регулювання міжнародної трудової міграції:</p> <p>а) Проведення діагностики проблеми передбачає визначення та уточнення проблеми або проблемної ситуації на основі накопичених під час етапу моніторингу даних, а також встановлення мети вирішення цієї проблеми.</p> <p>б) Розробка сценарних підходів до ухвалення рішень включає застосування методів економічного аналізу та прогнозування для створення та оцінки альтернативних шляхів і засобів вирішення проблеми, щоб в кінцевому підсумку вибрати оптимальний варіант.</p> <p>в) Ухвалення рішення передбачає затвердження обраного оптимального варіанту за допомогою методів системного аналізу.</p> <p>г) Розширення рішення передбачає розробку конкретних заходів (планів), вибір виконавців та здійснення контролю за їх виконанням.</p> <p>д) Оцінка виконання рішення та аналіз отриманих результатів, що фактично переходить до етапу моніторингу.</p>

Джерело: побудовано автором на основі [27].

Розробка відповідного національного законодавства передбачає орієнтацію держави на дотримання міжнародних стандартів, які врегульовують права мігрантів. Для цього чинні національні закони та нормативно-правові акти узгоджуються з вимогами основних норм та принципів міжнародного права. Таким чином, міжнародна співпраця щодо регулювання міграційної сфери є одним із способів забезпечення національних інтересів.

Принцип співробітництва держав, закріплений у статуті ООН та конкретизований у Декларації про принципи міжнародного права, є ключовим для міжнародної взаємодії незалежно від політичних, економічних та соціальних відмінностей між державами. Цей принцип є особливо важливим у контексті регулювання міграційних процесів, оскільки незаконна міграція стала глобальною проблемою, важкою для контролю. Через співробітництво між державами, визначене цим принципом, можна розробляти та впроваджувати спільні міжнародні стратегії та механізми для запобігання та припинення незаконної міграції. Таке співробітництво дозволяє створити систему міжнародного контролю, яка ефективно впливає на міграційні потоки та забезпечує дотримання міжнародних стандартів та конвенцій у цій сфері [58].

Міжнародні норми, які стосуються мігрантів, знаходяться у договорах, які є обов'язковими для держав-учасниць, а також у різних рекомендаціях і резолюціях, що можуть служити орієнтиром для законодавців, державних службовців та інших органів, що займаються міжнародним співробітництвом у сфері міграції.

Усі міжнародні правові акти, що регулюють різні аспекти міграції (від загальних питань до захисту прав біженців, переміщених осіб, правового статусу іноземних громадян тощо), можна умовно поділити на дві групи:

1. Всесвітні: це міжнародно-правові акти, що містять загальні положення про права людини та основні свободи, пов'язані з міграційними процесами. Вони становлять базову основу для міжнародного співробітництва в цій сфері.

2. Міждержавні: ці міжнародно-правові акти спеціалізованої спрямованості містять положення про правовий статус окремих категорій мігрантів і деталізують обов'язки держав-учасниць щодо встановлення відповідних положень у національному законодавстві. Вони також містять норми про протидію незаконній міграції.

Першочергове значення у світі прав людини мають два ключових документи: Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Вони встановлюють основні права людини, такі

як свобода пересування та вибір місця проживання у межах будь-якої держави, можливість виїзду з будь-якої країни, включаючи власну, та право повертатися, а також право на притулок від переслідування в інших країнах, і право на соціальний та міжнародний порядок [37].

Значну вагу також мають міжнародні договори у сфері боротьби з незаконною міграцією. Основними міжнародно-правовими актами у цій сфері є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (місто Палермо, 15 листопада 2000 року) та її протоколи, зокрема Протокол проти незаконного ввезення мігрантів по суші, морю та повітря (місто Нью-Йорк, 15 листопада 2000 року) і Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання її. Україна ратифікувала ці документи у 2004 році, що наклало на неї певні зобов'язання щодо вдосконалення внутрішнього законодавства та розвитку співробітництва з іншими державами у сфері міграції [25, 50, 51].

Протокол, що доповнює Конвенцію проти транснаціональної організованої злочинності, визначає поняття, пов'язані з незаконною міграцією, такі як незаконне ввезення мігрантів, незаконний в'їзд та підроблені документи на в'їзд-виїзд або посвідчення особи. Держави-учасники цього Протоколу зобов'язані співпрацювати з метою протидії незаконній міграції, включаючи обмін інформацією про діяльність нелегальних перевізників та законодавчу та правозастосовну практику. Протокол також встановлює заходи протидії незаконній міграції, які мають бути прийняті державами-учасницями [50].

Другий Протокол, що доповнює Конвенцію, пропонує заходи щодо боротьби з торгівлею людьми, особливо жінками та дітьми, і надання захисту та допомоги її жертвам. У цьому Протоколі встановлені вимоги до розробки правової та законодавчої бази для більш чутливого карантину організаторів торгівлі людьми, у тому числі боротьби з нелегальною проституцією [51].

Женевська конвенція про відкрите море (місто Женева, 24 квітня 1958 року) спрямована на регулювання спільних питань використання моря, включаючи протидію незаконній міграції через море. Конвенція ООН з морського права

(місто Монтего-Бей, 10 грудня 1982 року) також визначає порушення миру, доброго порядку чи безпеки прибережної держави, якщо іноземне судно здійснює посадку або висадку осіб в її територіальному морі в порушення імміграційних законів та правил [23].

Конвенція Міжнародної організації праці (МОП) «Про зловживання в галузі міграції та забезпечення трудящим-мігрантам рівності можливостей та звернення» (місто Женева, 24 червня 1975 року) визначає заходи, які кожна держава-член МОП має прийняти для захисту прав трудящих-мігрантів. Зокрема, стаття 3 закликає держави-члени МОП припинити таємний міграційний рух та незаконний найм мігрантів, боротися з організаторами незаконного або таємного пересування мігрантів та незаконного найму робітників, а також запобігати та ліквідувати зловживання [31].

Європейська конвенція про правовий статус трудящих мігрантів (місто Страсбург, 24 листопада 1977 року) має на меті захистити права цієї категорії осіб. Вона надає правовий статус та захист трудящим-мігрантам, забезпечуючи їм рівність у доступі до праці та соціальних прав. Ця конвенція містить положення, спрямовані на гарантування трудових прав мігрантів та їхню соціальну захищеність [20].

Обидві ці міжнародні конвенції визнають важливість захисту прав трудящих-мігрантів та закликають держави-учасниці вживати необхідних заходів для забезпечення рівності можливостей та захисту від зловживань.

Для підвищення ефективності таких угод потрібна більш активна співпраця між державами-учасницями, а також підтримка міжнародних організацій і спеціалізованих агентств. Важливо також підтримувати міжнародні стандарти та забезпечувати їх виконання на національному рівні. Тільки в такий спосіб можна досягти більш ефективної боротьби з незаконною міграцією та забезпечити безпеку та стабільність для всіх країн-учасниць.

Так, внутрішньодержавна законодавча та правозастосовна практика є критично важливою для успішного вирішення проблем незаконної міграції. Міжнародні угоди та концепції стають ефективними тільки тоді, коли вони

втілюються в національне законодавство та забезпечуються відповідними правозастосовними механізмами.

Зростання кількості незаконних мігрантів та складнощі щодо їх соціальної інтеграції свідчать про необхідність посилення зусиль у цій сфері. Для цього потрібно розвивати міжнародне та міждержавне співробітництво, а також вдосконалювати національне законодавство та правозастосовну практику.

Державам необхідно приділяти більше уваги проблемам міграції та забезпечувати адекватний захист прав мігрантів, в тому числі тих, хто перебуває на їх території незаконно. Важливо також розглядати питання соціальної інтеграції мігрантів та створення умов для їхньої легалізації та участі в житті суспільства. Такий підхід допоможе підвищити ефективність запобігання та припинення незаконної міграції, а також сприятиме досягненню національних інтересів на міжнародній арені у сфері міграції.

1.3. Методичні підходи до моніторингу та аналізу міграційних процесів

Методи вивчення міграційних процесів охоплюють специфічні техніки аналізу, які досліджують фактори міграційної активності населення та її соціальний механізм. Одним із основних підходів є використання статистичних методів, які передбачають пряму реєстрацію кожного окремого випадку пересування, як у місцях вибуття, так і в місцях прибуття мігрантів. Це дозволяє визначити кількість прибулих і вибулих осіб за певний період, а також з'ясувати характеристику складу мігрантів та напрямки їхніх міграційних рухів.

Застосування прямого методу моніторингу міграційних процесів не виключає використання і непрямих розрахункових методів. Так, наприклад, використовуючи статистичні дані щодо природного міграційного руху можна визначити сальдо міграції певного періоду в конкретних територіальних одиницях шляхом віднімання природного приросту із загального приросту населення.

Іншим методом є реєстрація місця народження кожної особи в процесі здійснення перепису населення. Порівняння даних про місце народження та

проживання дає можливість визначити чисельність немісцевих уродженців, яка може опосередковано характеризувати сальдо міграції. Непрямі методи визначення обсягів та напрямків міграції ґрунтуються на використанні статистичних матеріалів щодо праці та транспортної статистики.

Статистичними методами є також методи оцінки міграції на основі даних щодо тривалості проживання у певному місці, методи розрахунку коефіцієнтів дожиття, а також дослідження міграційних потоків із сільської місцевості до міст.

Різноманітні методи дослідження міграції, включаючи прямі та опосередковані, дійсно доповнюють один одного, розширюючи можливості аналізу цього явища. Прямі методи дослідження, такі як опитування мігрантів або спостереження за ними, можуть забезпечити детальну інформацію про їхні мотиви, досвід та потреби. Однак ці методи можуть бути витратними та складними у реалізації через складнощі в доступі до мігрантів та їхньою готовністю співпрацювати. Опосередковані методи, які базуються на використанні вже існуючих даних, таких як статистика міграції, документи або звіти, можуть надати більш об'єктивну картину загальних тенденцій у міграції. Однак вони можуть бути менш точними або не забезпечувати достатньо деталей про індивідуальні міграційні процеси.

Методи вибіркового статистичного вивчення безповоротної і особливо зворотної міграції, такі як аналіз міграційних потоків у певні періоди часу або у певних регіонах, можуть доповнити інші методи дослідження, надаючи можливість отримати узагальнені дані про міграційні процеси.

Соціологічні методи спрямовані на виявлення факторів, що впливають на міграцію населення, її потенційні резерви, механізми та рушійні сили. При виборі конкретних методів важливо враховувати географічні особливості, напрямки і форми міграційних процесів. Вибір методів визначається завданнями та цілями дослідження, основними гіпотезами, а також характером об'єктів безпосереднього вивчення, таких як мігранти, підприємства, населені пункти тощо. [65].

У дослідженнях міграції, як і в будь-яких інших дослідженнях, важливо правильно визначити одиниці обстеження, щоб отримати достовірні та репрезентативні результати. У суцільній реєстрації беруть участь всі представники досліджуваної групи.

До несучільних обстежень відносяться:

1. Спостереження основного масиву – обстеженню піддається одиниці обстеження, які роблять найбільший внесок у досліджувану сукупність.

2. Монографічне обстеження – докладно описується лише окремі одиниці сукупності з метою їх поглибленого вивчення.

3. Вибіркове обстеження – передбачає включення певної частини одиниць зі сукупності у спеціально відібраний зразок, і результати, отримані з цього зразка, узагальнюються для всієї генеральної сукупності.

Головними перевагами вибіркового методу є:

1. Зменшення витрат часу та коштів, оскільки необхідно проводити менше робіт.

2. Мінімізація об'єктів, що підлягають спостереженню.

3. Забезпечення більш детального дослідження кожної одиниці сукупності, оскільки неможливо охопити всі одиниці.

4. Забезпечення більшої точності результатів спостережень за рахунок зменшення помилок під час реєстрації.

Щоб реалізувати переваги вибіркового спостереження, потрібно дотримуватись наступних принципів:

- забезпечити випадковість попадання одиниць у вибірку;
- забезпечити достатню кількість одиниць вибіркової сукупності.

Ці дві умови забезпечують репрезентативність.

Метод спостереження або прямої реєстрації подій, що використовується, наприклад, для аналізу процесів міграції в масштабах окремих організацій або для дослідження маятникової міграції [38].

Розуміння міграційних процесів потребує використання різних методів дослідження. Соціологи вивчають документальні джерела, аналізують

статистичні дані та проводять опитування мігрантів, щоб отримати комплексну картину міграції. Збір інформації про міграцію населення, хоч і одноразовий, насправді спрямований на виявлення процесу міграції, який має тривалий характер. Для вирішення цієї проблеми використовуються методи повторного дослідження та експертні оцінки, що дозволяють охопити тривалість та динаміку міграційного процесу. При обробці первинної інформації про міграцію важливо вибрати належні математичні методи, технічні засоби та способи угруповання та подання отриманих результатів. Зміна чисельності населення у різних територіальних одиницях через міграцію може бути розглянута як механічний рух населення, який варто аналізувати в контексті його соціальних та економічних наслідків.

Основними показниками міграції є:

- число прибулих - П;
- число вибулих - В;
- міграційний приріст (або зниження), сальдо міграції, чиста міграція – П-В;
- обсяг міграції, валова міграція, бруто-міграція – П+В.

Також досліджується розподіл мігрантів відповідно до статі, віку, причин міграції. Оскільки показники обсягів міграційних потоків залежать від чисельності населення певної території, то з метою проведення аналізу міграції застосовуються відносні показники.

Показники інтенсивності міграційного руху відображають частоту випадків зміни місця проживання серед групи населення протягом певного періоду. Найчастіше розраховуються наступні показники інтенсивності міграції (в розрахунку на 1000 мешканців за на рік) [36]:

1. Загальний коефіцієнт інтенсивності міграції (%):

$$K_{\text{заг.мг.}} = \frac{\text{П}-\text{В}}{\bar{S}} \times 1000 \quad (1.1)$$

де П - число прибулих; В – число вибулих; \bar{S} - Середньорічна чисельність населення.

Або

$$K_{\text{заг.мг.}} = \frac{\Pi}{S} \times 1000 - \frac{B}{S} \times 1000 = K_{\Pi} - K_B \quad (1.2)$$

де K_{Π} - Коефіцієнт прибуття - число вибулих на 1000 осіб населення в середньому за рік;

K_B - Коефіцієнт вибуття - кількість людей, що вибули на 1000 осіб, у середньому за рік.

Коефіцієнт $K_{\text{заг.мг.}}$ може бути позитивним (+) або негативним (-). У першому випадку йдеться про приплив населення на цю територію, у другому випадку – про відтік.

2. Коефіцієнт інтенсивності міграційного обороту (%):

$$K_{\text{міг.об.}} = \frac{\Pi+B}{S} \times 1000 \quad (1.3)$$

3. Коефіцієнт ефективності міграції (%):

$$K_{\text{еф.міг.}} = \frac{\Pi+B}{S} \times 1000 \quad (1.4)$$

Соціологічні та статистичні методи є двома взаємодоповнювальними підходами, що дають змогу комплексно дослідити феномен міграції населення.

Для глибокого дослідження міграції використовуються методи математичної статистики (дисперсійний та кореляційний аналіз, теорія вибірки, розрахунок динамічних рядів та відносних величин, тощо), теорія ігор, моделювання, системний аналіз, тощо. Для збору даних про міграційні баланси або потоки застосовуються комбіновані статистичні та картографічні методи.

Міжнародна міграція здійснює економічний вплив як на країни, що набирають робочої сили, так і на ті, що її віддають. У всьому світі міграція населення виступає ресурсом, від ефективності використання (або невикористання) якого в значній мірі залежить успішність економічного розвитку.

Проведення аналізу взаємного впливу міграції населення та економічного розвитку країни включає вивчення наступних аспектів:

- міграція та макроекономічні процеси: взаємозв'язок міграції та зростання ВВП, рівня заробітної плати, росту інфляції, інвестиційної активності, попиту на товари, обсягів податків, що збираються, взаємозв'язок з іншими

макроекономічними показниками; вплив грошових переказів мігрантів на платіжний баланс країни;

- міграція та ринок праці: вплив міграційних процесів на рівень безробіття, попит та пропозиція робочої сили, конкуренцію за робочі місця між місцевим населенням та мігрантами;

- міграція та зайнятість населення: структурні зміни в сфері зайнятості населення (за кваліфікацією, сферами додатку праці, галузям економіки), вплив міграції на чисельність трудових ресурсів;

- міграція та мікроекономічні процеси: оцінка ефективності трудових поїздок, вплив міграційних процесів до рівня життя домогосподарств; - міграція та латентні (приховані) процеси: вплив міграції на тіньову економіку; обсяги незаконної зайнятості;

- міграція та соціальна політика: державні витрати на прийом та соціальну адаптацію мігрантів, їх соціальне забезпечення, створення додаткової інфраструктури, роль міграції у реформуванні пенсійних систем.

Найбільш поширеними методами економічного аналізу розвитку міграційних процесів є: економіко-математичне моделювання, кореляційний та факторний аналіз; сценарне прогнозування, експертні оцінки. Назвемо основні джерела даних для аналізу міграційних процесів в економічному аспекті:

1) Дані платіжного балансу держави. У сучасному платіжному балансі результативність міграційних переміщень відображається в наступних статтях: - «оплата праці працівників», що відноситься до «трудового доходу», включає заробітну плату та інші виплати у грошовій або натуральній формі за роботу, виконану нерезидентами для резидентів та оплачену останніми;

- «грошові перекази працюючих» - поточні трансферти коштів, які здійснюють мігранти, що живуть і працюють у новій країні, принаймні протягом року, резидентам своєї колишньої країни; вони складаються з усіх поточних трансфертів коштів, що здійснюються як у грошовій, так і натуральній формі;

- «трансферти, пов'язані з міграцією», являють собою оцінний грошовий еквівалент вартості майна мігрантів, що перевозиться (або залишається на

батьківщині) при переміщенні до іншої країни; у строгому сенсі, «трансферти, пов'язані з міграцією» не є результатом операцій між двома контрагентами, а є компенсуючою компонентою по відношенню до потоків товарів та змін у фінансові активи та зобов'язання, що виникають внаслідок міграції (принаймні на рік).

2) Дані балансу трудових ресурсів. Аналіз балансу трудових ресурсів сприяє виявленню найважливіших тенденцій та закономірностей у розвитку населення та трудових ресурсів, оцінки структурних зрушень зайнятості. Виходячи з балансу трудових ресурсів, обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення структури зайнятості з урахуванням необхідності залучення чи вивільнення робочої сили працюючих осіб в окремих галузях та регіонах, визначається потреба у територіальному перерозподілі трудових ресурсів. При цьому визначається потреба залучення до окремих секторів економіки іноземної робочої сили.

3) Статистичні дані щодо міграції населення, в тому числі по внутрішнім міграційним переміщенням, по виїзду з країни та в'їзду в країну на постійне місце проживання, кількісні та якісні характеристики тимчасової трудової міграції;

4) Експертні оцінки різних міграційних потоків, у тому числі незаконних трудових переміщень та масштабів тіньової зайнятості іммігрантів.

5) Результати соціологічних обстежень різних груп мігрантів.

Міграція може мати різноманітний вплив на економічну безпеку держави, і це може бути як позитивним, так і негативним чинником. З одного боку, вона може сприяти економічному розвитку та інноваціям, принести додатковий дохід у бюджет та розширити базу кваліфікованих працівників. Однак, з іншого боку, міграція може викликати витік кваліфікованого персоналу, супроводжуватися соціальними та економічними проблемами, а також призводити до конфліктів та негативного впливу на економіку країн-висилок. Отже, важливо враховувати ці аспекти при аналізі впливу міграції на економічну безпеку держави і розробці відповідної міграційної політики.

Отже, у сучасному світі міграція населення стала важливою складовою економік більшості країн. Спільноти мігрантів, що проживають за кордоном, формують добре організовані групи, що об'єднують країни походження та прийому. У цих спільнотах активно циркулюють фінансові, культурні та людські ресурси, а також інформація та ідеї. Міграція стала суттєвим джерелом розвитку сучасного світового господарства. Для оптимального використання економічних переваг міграції і вирішення пов'язаних з нею соціальних та політичних викликів необхідно розробляти ефективну міграційну політику. З урахуванням різноманітності цього процесу та його впливу на економіку, важливо проводити регулярний аналіз, контроль та дослідження. Висока якість міграційної політики є ключем до забезпечення економічної безпеки держави.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ НА ЕКОНОМІКУ

2.1. Аналіз структури та динаміки міграційних потоків

Проведення аналізу змін в характері міграції у всіх країнах світу передбачає врахування економічних, соціальних вимірів та аспектів безпеки (та взаємопов'язаної з ними правової політики), відтак розпочинати слід з систематизації основних показників.

За останні п'ятдесят років спостерігалось значне збільшення числа міжнародних мігрантів у всьому світі. Наприкінці 2022 року кількість мігрантів, які проживали у країнах, відмінних від їхньої країни народження, перевищила 295 мільйонів осіб. Це на 138 мільйонів більше, ніж у 1990 році (коли їх було 153 мільйони), і майже втричі більше, ніж у 1970 році (94 мільйони). Хоча частка міжнародних мігрантів у загальному населенні світу також зросла, збільшення було незначним. Більшість мігрантів все ще проживають у своїх країнах народження [10].

Поява такої тенденції в міжнародній міграції може бути пояснена кількома факторами. По-перше, зростання світового населення і розвиток транспортних та зв'язкових технологій зробили переміщення людей легшим і доступнішим. По-друге, економічні розходження між країнами, в тому числі різниця в рівні доходів та можливостях зайнятості, є важливими факторами, що стимулюють міграцію. По-третє, конфлікти, війни, природні катастрофи та інші кризові ситуації також можуть призводити до збільшення числа мігрантів.

Таблиця 2.1

Динаміка обсягів міжнародної міграції за 1970-2022 рр.

Рік	Чисельність міжнародних мігрантів, тис. осіб	Мігранти у % від населення світу
1970	84 460,1	2,3
1975	90 368,0	2,2
1980	101 983,1	2,3
1985	113 206,7	2,3
1990	152 986,2	2,9
1995	161 290,0	2,8
2000	173 230,6	2,8
2005	191 446,8	2,9
2010	220 983,2	3,2
2015	247 958,6	3,4
2020	280 598,1	3,6
2022	295 189,2	5,2

Джерело: побудовано автором на основі [1].

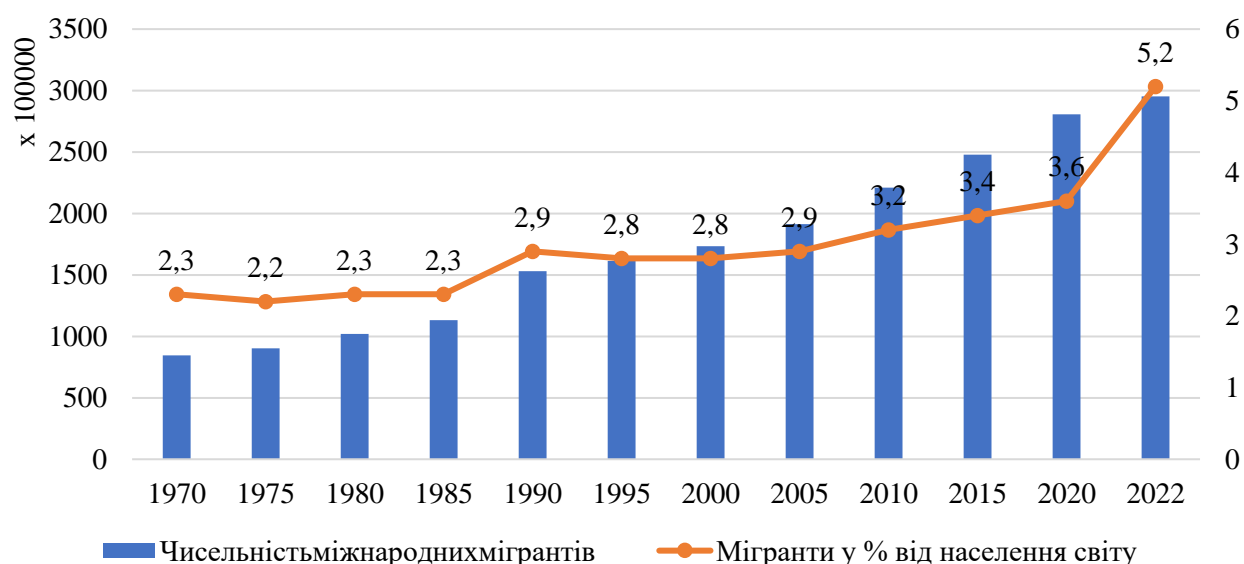

Рис. 2.1. Динаміка міжнародної міграції 1970-2022 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [1].

Найвагомішим напрямком призначення для потоків міжнародних мігрантів виступає Європа, яка на даний час нараховує близько 87 млн. мігрантів, що становить 30,9% від усього обсягу міжнародної міграції. Друге місце посідає Азія, на яку припадає 30,5% міжнародних мігрантів. Північній Америці також належить вагоме місце призначення для 59 млн міжнародних мігрантів (20,9%), за нею слідує Африка з 25 млн. мігрантів (9%). Кількість міжнародних мігрантів у Латинській Америці та Карибському басейні протягом останніх 15 років зростає

від 7 млн до майже 15 млн осіб, що виділяє даний регіон як такий, що має найвищий темп зростання чисельності міжнародних мігрантів з питомою вагою 5,3% всіх міжнародних мігрантів. Океанія стала місцем проживання для близько 9 млн. міжнародних мігрантів, або 3,3% всіх мігрантів. Ріст чисельності міжнародних мігрантів, що проживають в різних регіонах світу в період 2005-2022 років, наведено на рис.2.2.

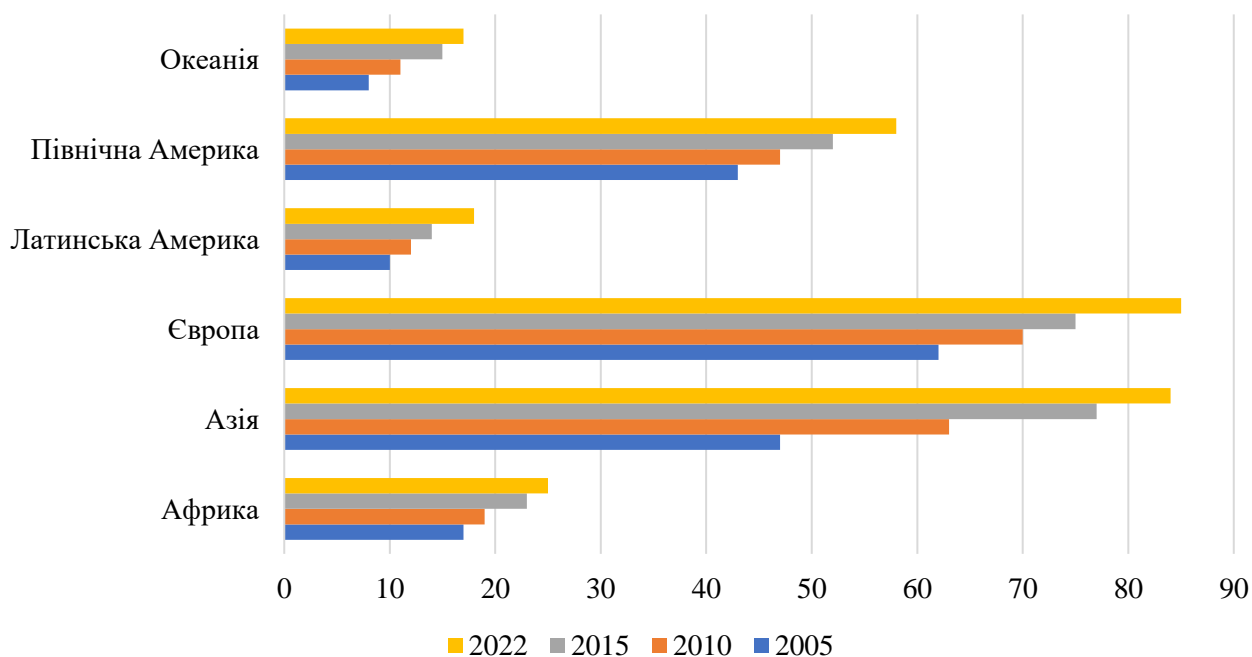

Рис.2.2. Динаміка міжнародної міграції за регіонами світу

Джерело: побудовано автором на основі [1].

На Океанії відзначається найвищий відсоток міжнародних мігрантів у загальній чисельності населення, де 22% населення народилися в інших країнах. Північна Америка займає друге місце з часткою міжнародних мігрантів у 15,9%, а третє місце належить Європі з 11,6%. У Латинській Америці та Карибському регіоні, Африці та Азії ця частка становить, відповідно, 2,3%, 1,9% та 1,8%.

Протягом останніх п'ятидесяти років Сполучені Штати Америки залишаються найбільшою країною-призначенням для мігрантів, з більш ніж 51 мільйоном міжнародних мігрантів. Німеччина стала другою найбільш важливою країною-призначенням з майже 16 мільйонами мігрантів, а Саудівська Аравія є третьою з понад 13 мільйонами міжнародних мігрантів.

Перелік 20 провідних країн-призначень для мігрантів наведено у лівій частині рисунку 2.3. З огляду на те, що майже 18 мільйонів індійців проживають за кордоном, Індія має найбільшу кількість емігрантів у світі, що робить її головною країною-джерелом на глобальному рівні. Мексика посідає друге місце за кількістю емігрантів, звідки виїхало близько 11 мільйонів осіб. Третє місце за значимістю походження належить російській федерації, а за нею Китаю (приблизно 10,8 мільйонів і 10 мільйонів відповідно).

П'ятою найважливішою країною за кількістю емігрантів є Сирійська Арабська Республіка, оскільки понад 8 мільйонів сирійців проживають за кордоном, переважно як біженці внаслідок великомасштабного переміщення протягом останнього десятиліття.

Права частина рисунку 2.3 відображає двадцятку основних країн походження мігрантів у 2022 році.

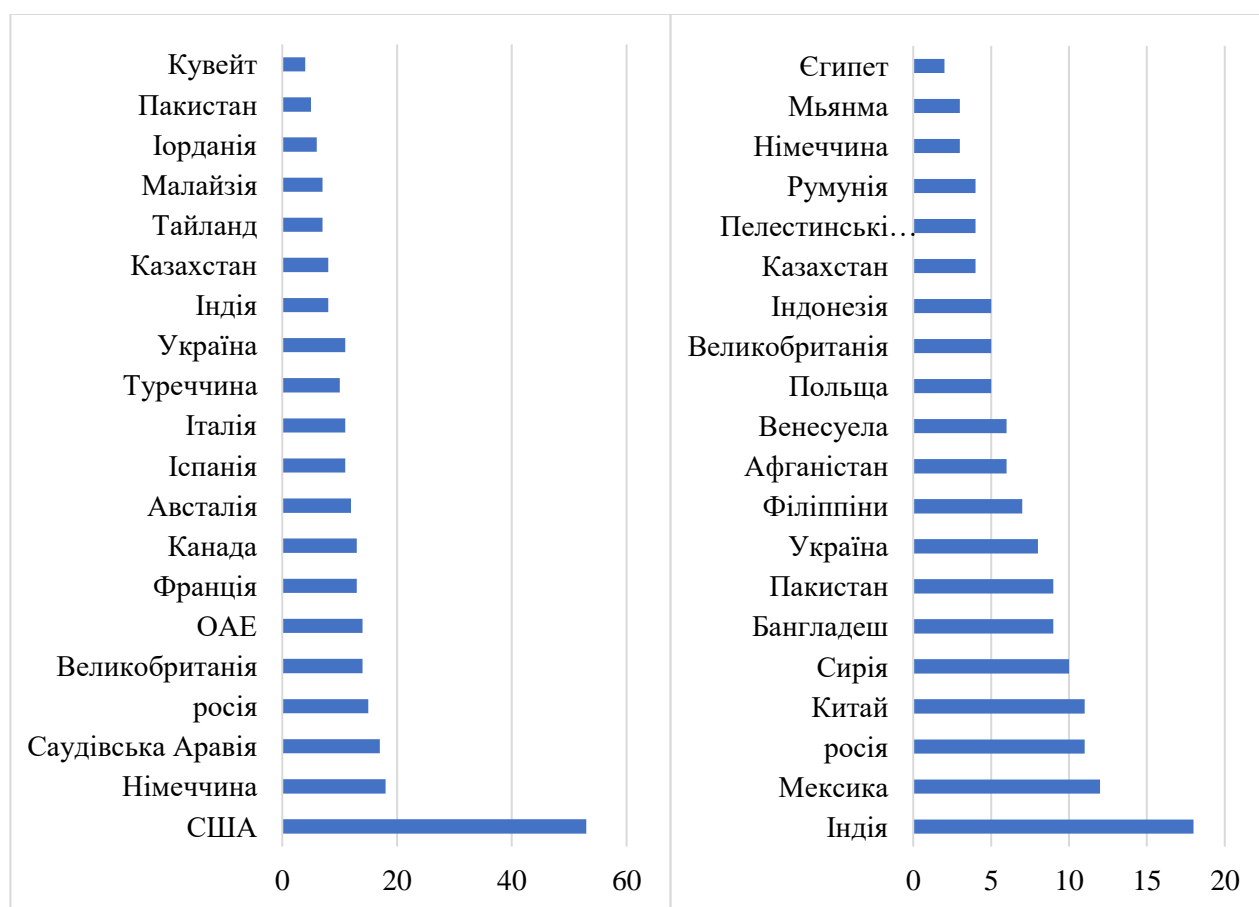

Рис. 2.3. 20 основних країн призначення (зліва) та походження (справа) міжнародних мігрантів у 2022 р.

Джерело: побудовано автором на основі [1, 3, 4]

Наявна інформація щодо міжнародних мігрантів містить оцінку зв'язків між країною походження та країною призначення мігрантів. Це дає можливість встановити двосторонні міграційні «коридори» в міжнародному масштабі. Розміри коридорів вимірюються як кількість людей, що народжені в одній країні, але проживають в іншій у певний період часу. Ці дані дають уявлення про те, як різні моделі міграції формують групи населення з осіб, що народилися за межами країни, у конкретних країнах.

Як показано на діаграмі 2.4, найбільший міграційний коридор у світі є між Мексикою та Сполученими Штатами Америки, з переміщенням майже 11 мільйонів осіб. Друге місце за розміром займає коридор із Сирії до Туреччини, в основному з біженців. Третє місце належить коридору з Індії до Об'єднаних Арабських Еміратів, головним чином із трудових мігрантів. Крім того, досить великий потік міграції є між Європейським Союзом та Україною через війну в останні роки.

Переважаюча частка міжнародних мігрантів (орієнтовно 78%) перебувають в працездатному віці (від 15 до 64 років). Починаючи з 1990 частка міжнародних мігрантів віком молодше 19 років скоротилась з 18,9% до 14,6%, тоді як частка міжнародних мігрантів старших за 64 роки є практично незмінною (близько 12,2%).

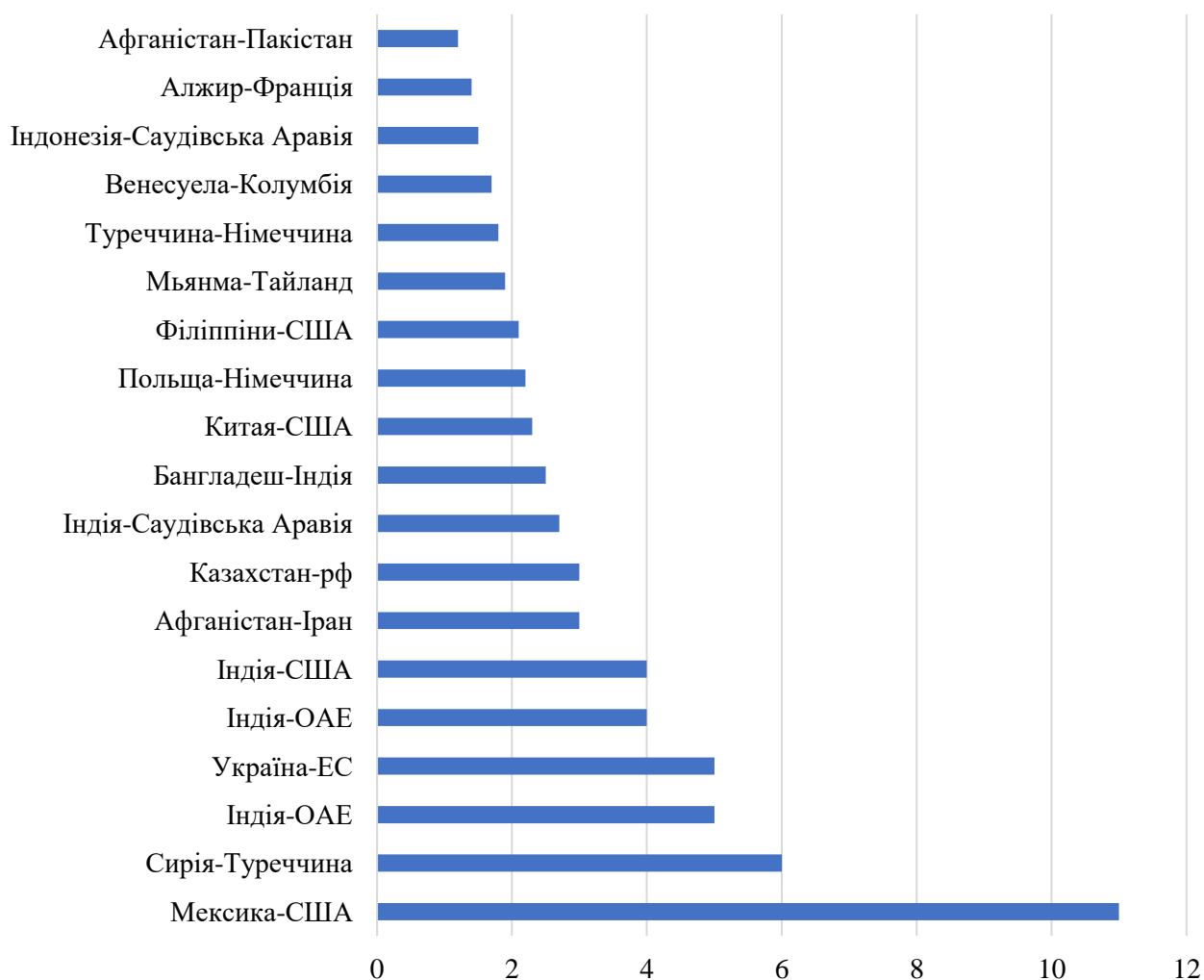

Рис. 2.4. Головні коридори міжнародної міграції

Джерело: побудовано автором на основі [1, 3, 4].

В сучасному світі кількість чоловіків-мігрантів перевищує кількість жінок-мігрантів, і цей розрив збільшився протягом останніх 20 років. У 2000 році відношення становило 51% чоловіків до 49% жінок (або 88 млн. чоловіків-мігрантів до 86 млн. жінок-мігрантів). У 2022 р. це відношення складає 52% чоловіків до 48% жінок (або 146 мільйонів чоловіків-мігрантів до 135 мільйонів жінок-мігрантів). Як бачимо, спостерігається зниження частки жінок-мігрантів починаючи з 2000 року, натомість частка чоловіків-мігрантів зростає.

Розбивка за статтю відображена на рис. 2.5.

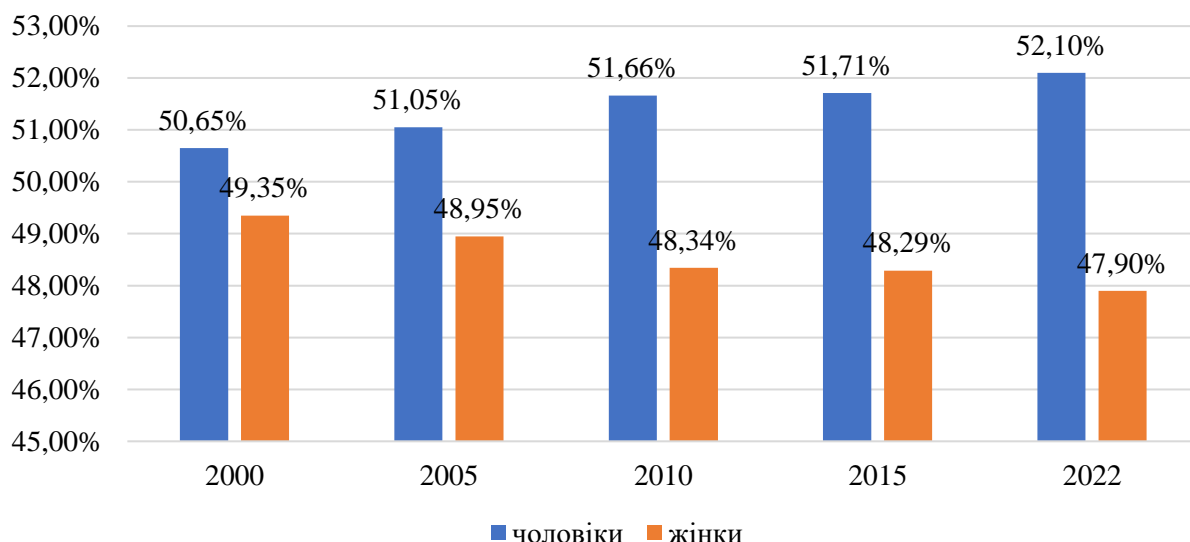

Рис.2.5. Міжнародні мігранти у розбивці за статтю, 2000–2022 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [1, 3, 4].

Відповідно до останніх оцінок, у 2022 році у світі нараховувалося близько 169 мільйонів трудових мігрантів, що складає приблизно дві третини (62%) від загальної кількості міжнародних мігрантів, яка налічувалася 272 мільйони осіб. У порівнянні з загальною кількістю мігрантів у працездатному віці, тобто віком від 15 років і старше (245,6 мільйонів осіб), частка трудящих-мігрантів складала 68,8%. У 2022 році у країнах, що характеризуються високим рівнем доходів, проживало 67% трудових мігрантів, що становило близько 113,9 мільйонів осіб. Ще 49 мільйонів трудових-мігрантів (29%) мешкали у країнах середнього рівня доходів, а 6,1 мільйонів (3,6%) живуть і працюють в країнах, що мають низький рівень доходів.

Оскільки порівняння кількості трудових мігрантів протягом різних проміжків часу не є можливим, цікавим є дослідження змін у пропорційному розподілі. Концентрація міжнародних трудових мігрантів в країнах, що характеризуються рівнем доходів вище середнього та високим залишалася на стабільному рівні 86% у 2013 р., 86,5% у 2019 р. та 86,9% у 2022 р. Проте в динаміці в даних категоріях відбулись помітні зміни: з 2013 по 2019 рік країни з високим рівнем доходу спостерігали скорочення чисельності трудових мігрантів на 7,3 процентних пункти (з 74,7% до 67,4%), тоді як країни з доходом вищим за середній бачили збільшення на 7,8 процентних пунктів (з 11,7% до 19,5%). Ці

зміни можуть бути спричинені економічним зростанням у країнах з середнім рівнем доходу або змінами в законодавстві, яке регулює трудову імміграцію у країнах з високим рівнем доходу. Протягом часу, у країнах з низьким рівнем доходу, а також у країнах з доходом нижчим і вищим за середній, частка трудящих-мігрантів у загальній робочій силі залишається невеликою (відповідно 2,3%, 1,4%, та 2,2%), тоді як у країнах з високим рівнем доходу вона становила 18,2%.

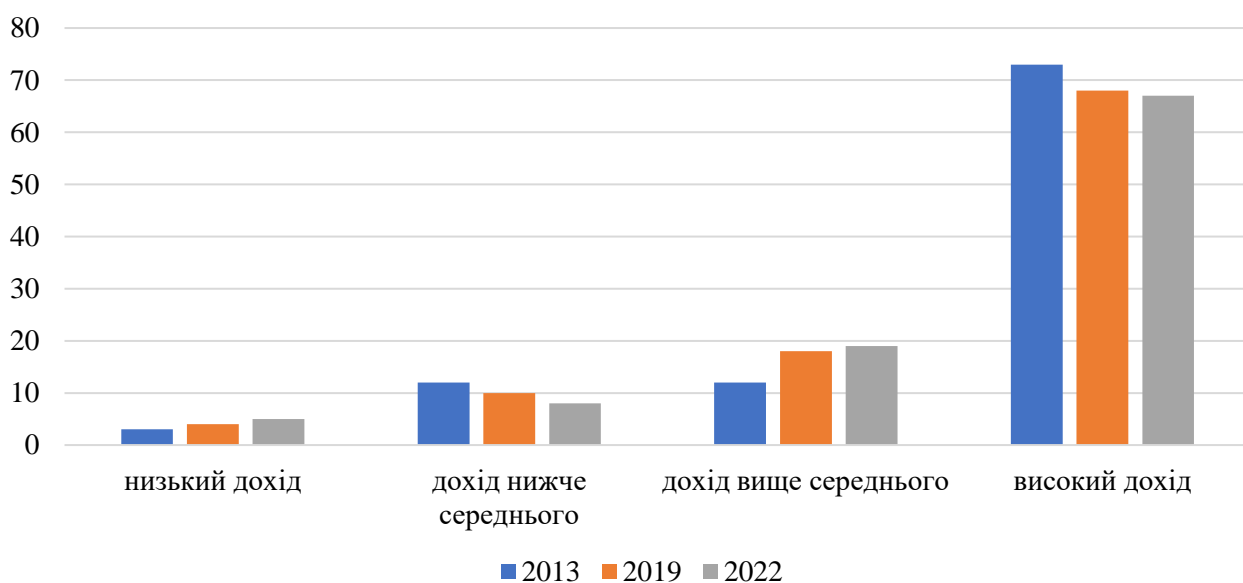

Рис. 2.6. Динаміка трудової міграції з розбивкою по країнах з різним рівнем доходу

Джерело: побудовано автором на основі [1, 3, 4].

За 2019 році чисельність трудових мігрантів-чоловіків перевищила чисельність трудових мігрантів-жінок на 28,8 млн осіб, при цьому в складі міжнародних мігрантів працездатного віку переважали чоловіки (128 млн., або 52,1%, порівняно зі 117,6 млн, або 47,9% жінок). Це відображає незначні зрушення у бік вирівнювання гендерної структури мігрантів порівняно з даними 2013 року, коли частка чоловіків в структурі трудової міграції складала 55,7%, а частка жінок – 44,3%.

В таблиці 2.2 узагальнені дані щодо розподілу трудових мігрантів обох статей за країнами з різним рівнем доходу.

Таблиця 2.2

Розподіл трудящих-мігрантів різної статі за країнами призначення з різним рівнем доходу, 2022 рік

	Трудящі-мігранти (млн осіб.)			Доля всіх трудящих-мігрантів (%)		
	М	Ж	Всього	М	Ж	Всього
Низький дохід	3.7	2.4	6.1	2.2	1.4	3.6
Дохід нижче середнього	10.5	5.6	16.0	6.2	3.3	9.5
Дохід вище середнього	19.5	13.5	33.0	11.5	8.0	19.5
Високий дохід	65.3	48.5	113.9	38.6	28.7	67.4
Всього	98.9	70.1	169.0	58.5	41.5	100.0

Джерело: побудовано автором на основі [1, 3, 4].

Згідно з цими даними, сучасний контингент міжнародних трудових мігрантів характеризується гендерною диференціацією та географічною концентрацією. По всьому світу чоловіків-мігрантів у значно більшій кількості, ніж жінок-мігрантів (див. табл. 2.2), особливо це помітно у країнах з низьким рівнем доходу та з доходом нижче середнього, що стоїть у контрасті з гендерним розподілом трудящих-мігрантів у країнах з високим рівнем доходу.

Слід відзначити, що країни з високим рівнем доходу практично завжди є основними джерелами міжнародних грошових переказів. Протягом десятиліть Сполучені Штати беззмінно виступали як країна з найбільшим обсягом грошових переказів у світі, з відсотковим відтоком у розмірі 68 мільярдів доларів США у 2022 році, за якими слідують Об'єднані Арабські Емірати (43,24 мільярди доларів США), Саудівська Аравія (34,60 мільярдів доларів США) та Швейцарія (27,96 мільярдів доларів США). П'ятою країною за обсягом грошових переказів як у 2019, так і у 2022 році була Німеччина (з відтоком у розмірі 23,94 мільярдів доларів США та 22,02 мільярди доларів США відповідно). Крім того, Китай, класифікований Світовим банком як країна з вищим за середній рівнем доходу, також був важливим джерелом міжнародних грошових переказів: 15,14 мільярдів доларів США у 2019 році та 18,12 мільярдів доларів США у 2022 році.

Ще однією значною складовою міжнародної міграції є вимушені переселенці та біженці. До кінця 2022 року у світі нараховувалося загалом 26,4

мільйонів біженців, з яких 20,7 мільйонів людей підпадали під мандат Агентства ООН у справах біженців, а 5,7 мільйонів біженців були зареєстровані Близькосхідним агентством Організації Об'єднаних Націй для допомоги палестинським біженцям та організації робіт.

Загальна кількість біженців стала найвищою в історії спостережень, хоча з 2012 року темпи їх зростання сповільнилися. Крім того, було приблизно 4,1 мільйонів осіб, які просили міжнародного захисту та очікували на визначення свого статусу біженця. У 2022 році було подано загалом 1,1 мільйон заяв про надання притулку, що становить 45-відсоткове зниження в порівнянні з 2 мільйонами заяв у попередньому році, яке є найбільшим скороченням за один рік з 2000 року. Це скорочення стало наслідком обмежень мобільності через COVID-19.

Сполучені Штати залишалися найбільшим одержувачем заяв про надання притулку, отримавши близько 250 800 заяв, що на 14% менше, ніж у попередньому році (301 000 заяв). Німеччина посіла друге місце за кількістю нових клопотань із 102 600, що є помітним зниженням порівняно з 2019 роком (142 500), що є найнижчим показником майже за останні десять років.

На кінець 2022 року молоді до 18 років становили приблизно 38% біженців (8 мільйонів з 20,7 мільйонів біженців, що підпадають під мандат Агентства ООН). У 2020 році несупроводжувані та розлучені з сім'ями неповнолітні (НРСН) подали близько 21 000 індивідуальних заяв про надання притулку, менше, ніж 25 000 заяв у попередньому році. Це зменшення є наслідком динаміки нерегульованих чи відновлених конфліктів у ключових країнах, які значно впливають на поточні цифри та тенденції.

З усіх біженців, які підпадають під мандат ООН на кінець 2022 року, 10 провідних країн походження включають Сирійську Арабську Республіку, Афганістан, Південний Судан, М'янму, Демократичну Республіку Конго, Сомалі, Судан, Центральноафриканську Республіку, Еритрею та Бурунді, які разом становлять понад 80% від загальної кількості біженців. Багато з цих країн

лідирували серед країн походження як джерела біженців протягом принаймні семи років.

Внаслідок десятирічного конфлікту в Сирійській Арабській Республіці кількість біженців з цієї країни досягла близько 6,7 мільйонів осіб, що на 100 000 осіб більше, ніж у попередньому році, що робить її провідною країною походження біженців вже сьомий рік поспіль. Афганістан продовжує бути великим джерелом біженців протягом більше 30 років через нестабільність і насильство, займаючи друге місце у світі, будучи країною походження 2,6 мільйонів біженців у 2020 році, що менше, ніж у 2019 році (2,7 мільйонів). Південний Судан залишався третьою за кількістю біженців країною походження, оскільки на кінець 2020 року через великомасштабне насильство було нараховано 2,2 мільйонів біженців. Біженці з Сирії, Афганістану, Південного Судану, М'янми та Демократичної Республіки Конго становили більше половини всіх біженців у світі.

На рис. 2.7 показані тенденції у динаміці чисельності біженців у п'яти основних країнах походження з 2005 по 2022 рік.

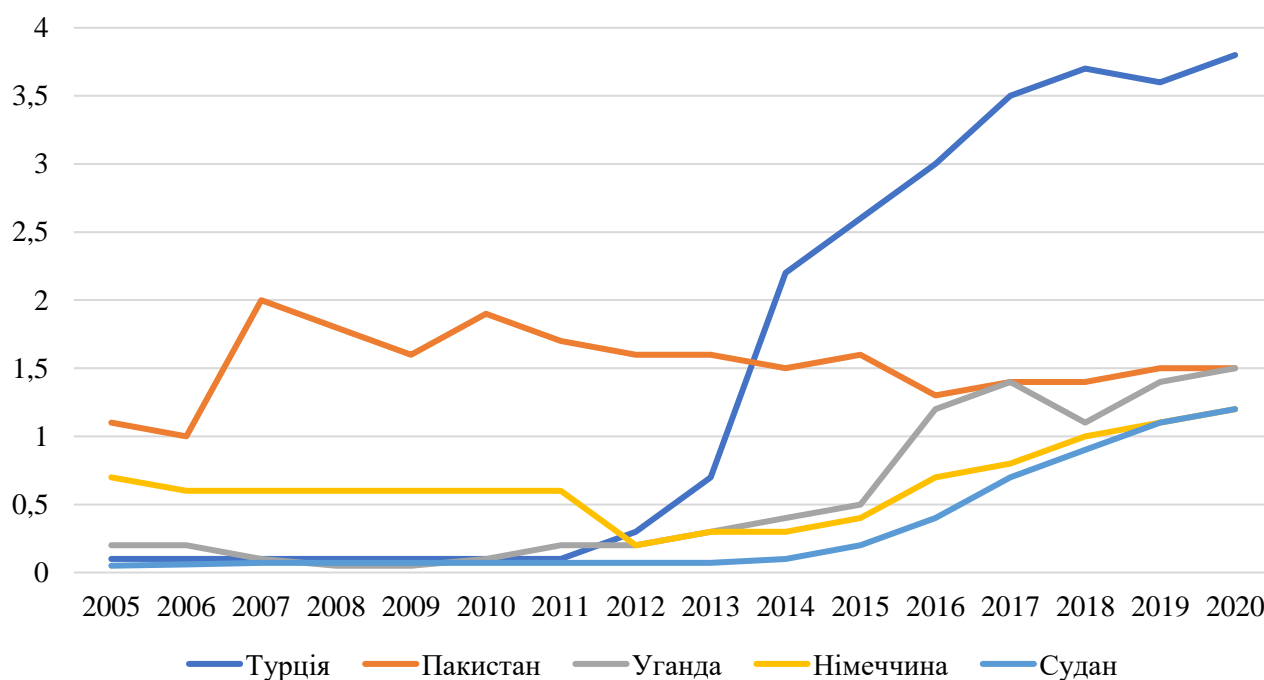

Рис. 2.7. Тенденції у динаміці чисельності біженців у п'яти основних країнах походження з 2005 по 2022 рік

Джерело: побудовано автором на основі [1, 3, 4].

Сирійський конфлікт ілюструє вплив на міжнародну міграцію. У 2010 році Сирія була джерелом менше ніж 30 000 біженців та тих, хто просить притулку, але стала третьою у світі країною за кількістю приймаючих осіб – більше ніж мільйон біженців, переважно з Іраку.

У 2020 році у всьому світі було переселено близько 34 400 біженців, що є значним зниженням порівняно з 2019 роком, коли було переселено понад 107 700 осіб. Основними країнами прийняття були Сполучені Штати та Канада, де заселилися приблизно 9 600 та 9 200 біженців відповідно. Європейський союз розселив загалом 11 600 біженців. Сирійці становили третину переселених біженців, за ними йшли конголезці (12%). Різке зменшення числа переселених біженців можна пояснити частково впливом пандемії, яка серйозно обмежила міжнародні пересування, а також суттєвим зменшенням квот на прийом біженців і посиленням перевірок безпеки для біженців із країн "високого ризику", що призвело до зменшення їх кількості.

На рис. 2.8 узагальнені статистичні дані щодо переселення в основні країни, що приймають за період 2005 – 2020 рр..

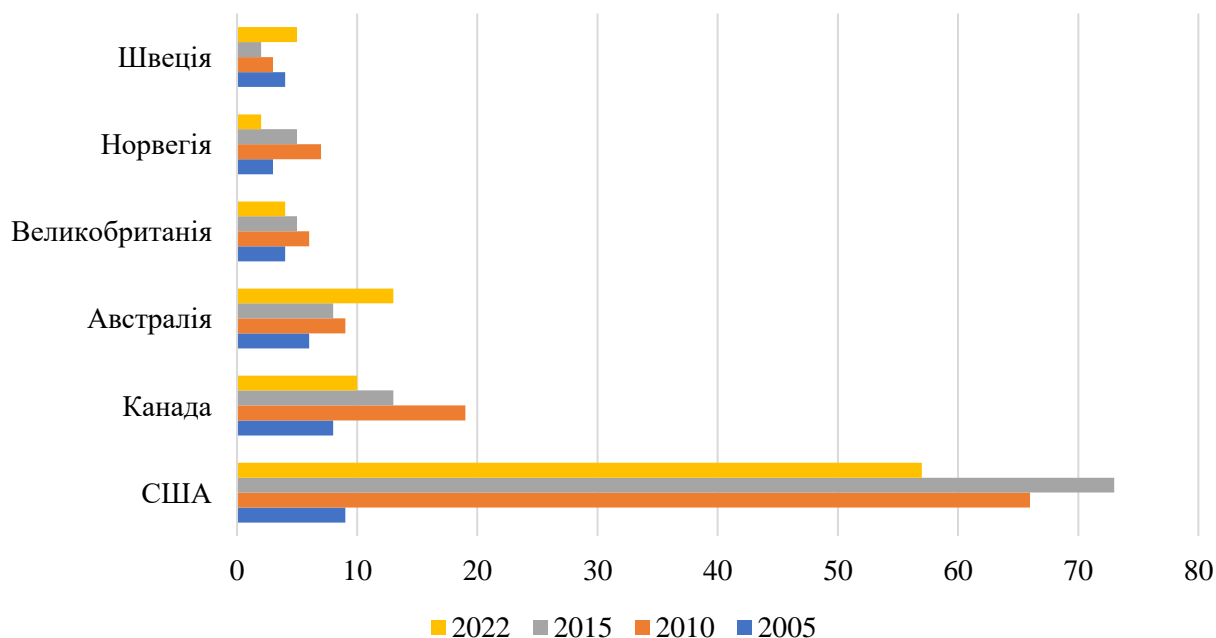

Рис. 2.8. Число біженців, розселених в основних країнах переселення протягом 2005–2022 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [1, 3, 4].

У 2022 році було зафіксовано 40,5 мільйонів нових внутрішніх переміщень, з них 76% (30,7 мільйонів) були спричинені стихійними лихами, а 24,3% (9,8 мільйонів) обумовлені конфліктами та насильством. Сирійська Арабська Республіка та Демократична Республіка Конго очолюють перелік країн, що мають найбільшу чисельність нових переміщень внаслідок конфліктів та насильства. Найвищі абсолютні показники нових переміщень через стихійні лиха були зафіксовані на Філіппінах (близько 5,1 мільйона).

У лютому 2022 року росія розпочала неспровоковану військову агресію проти України, що призвело до масового переміщення населення. Під кінець 2022 року майже третина всього населення України стала вимушеними переселенцями. Європейський Союз активував Директиву про тимчасовий захист, надавши переміщеним особам негайний доступ до захисту та інших необхідних послуг [17].

Міжнародна організація з міграції (МОМ) відіграє ключову роль у глобальному переселенні, суттєво підтримуючи країни в питаннях прийому біженців та інших осіб, що потребують гуманітарного захисту. МОМ активно співпрацює з УВКБ та іншими зацікавленими сторонами, спрямовуючи зусилля на забезпечення доступних, безпечних та законних шляхів міграції. У зв'язку з високим попитом і обмеженим обсягом доступних місць для переселення, МОМ продовжує взаємодіяти з усіма сторонами для розширення таких можливостей. Згідно угодам про співробітництво, МОМ надає зацікавленим сторонам інформацію та спільно працює з ключовими партнерами, включаючи УВКБ, країни прийому та агентства з переселення. Регулярна співпраця МОМ з УВКБ спрямована на уточнення та узгодження даних про переселення, зокрема стосовно інформації про виїзд [32].

2.2. Дослідження впливу міграційних процесів на соціально-економічний розвиток

Міграція населення має значний вплив на економічну ситуацію у країнах відправників, приймаючих країн та тих, які на цьому шляху транзитом. Позитивні наслідки міграції для країн відправників можуть включати:

1. Відправлення грошових переказів: Мігранти часто висилають гроші своїм родинам у країні походження, що сприяє економічному розвитку та зменшенню бідності.

2. Передача нових навичок та технологій: Мігранти можуть навчатися новим навичкам та технологіям у країнах, що приймають та переносити їх у свою батьківщину, що сприяє розвитку та модернізації економіки.

3. Зменшення безробіття та збільшення попиту на робочу силу: Міграція може зменшити тиск на ринок праці у країнах відправників, допомагаючи зменшити безробіття та забезпечуючи додаткові можливості для заробітку.

4. Однак міграція також може мати негативні наслідки, такі як:

5. Відтік кваліфікованої робочої сили: Масовий відтік кваліфікованих працівників може призвести до дефіциту фахівців у країнах відправників, що гальмує економічний розвиток.

6. Втрата людського капіталу: Міграція може призвести до втрати людського капіталу у вигляді освічених та навчених людей, що негативно впливає на економіку та суспільство країн відправників.

7. Соціальні та економічні втрати для родин мігрантів: Розрив родин унаслідок міграції може призвести до соціальних та економічних труднощів для залишених у країні походження родинних членів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Соціально-економічні наслідки міжнародної міграції населення

Суб'єкти міграції	Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Мігранти	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення рівня доходів; - покращення якісних характеристик життя; - посилення гарантованої соціальної підтримки та захисту; - набуття додаткових громадянських прав та свобод. 	<ul style="list-style-type: none"> - ризики психологічних потрясінь; - соціально-психологічні наслідки для сімей та дітей мігрантів, які залишаються (часто) без опори; - особистісні ризики, спричинені переїздом; - загрози стати жертвою торговців людьми або експлуататорів.
Країни імпортери	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення пропозиції кваліфікованих працівників на ринку праці; - зміцнення конкурентоспроможності продукції та послуг внаслідок використання дешевої робочої сили; - розширення культурної співпраці; - формування науково-технічного потенціалу країни; - покращення демографічних показників. 	<ul style="list-style-type: none"> - зростання потенційних ризиків росту безробіття; - можливість більш частих дискримінаційних або расистських актів; - зростання соціальної напруги; - ризик поширення небезпечних захворювань; - занепад національних культурних традицій.
Країни експортери	<ul style="list-style-type: none"> - одержання грошових переказів; - можливості підвищення ефективності використання кадрового потенціалу; - імпорт передових технологій; - активізація інвестиційних процесів; - зниження напруги на ринку праці. 	<ul style="list-style-type: none"> - скорочення наукового потенціалу в результаті «витоку мізків»; - втрата висококваліфікованих працівників; - негативний вплив на демографічні показники; - послаблення родинних зв'язків та розхитування інституту сім'ї.

Джерело: побудовано автором на основі [33].

Переважно мігранти користуються перевагами міжнародної міграції, оскільки їхні доходи значно зростають. Після переїзду з країн, що розвиваються, збільшується кількість молодих людей, які отримують освіту, і дитяча смертність значно зменшується. Проте позитивний вплив міграції може бути оцінений не лише з економічної точки зору, але й соціальної, розширюючи правові можливості в цивільному суспільстві.

Для країни-імпортера міграція має свої переваги, включаючи підвищення пропозиції робочої сили та культурну різноманітність. Прибуття дешевої та кваліфікованої робочої сили підвищує конкурентоспроможність національної продукції, формує науково-технічний потенціал та розв'язує демографічні проблеми. Міграція допомагає вирішити проблему дефіциту робочої сили, а також стимулює зростання продуктивності праці та ефективності виробництва.

Крім того, висококваліфікована робоча сила зростається і вносить значний внесок у розвиток науково-технічного, економічного та культурного потенціалу відповідної країни. Культурна різноманітність сприяє подоланню расових упереджень та дискримінації. Шляхом міграції ми можемо дізнатися більше про життя людей з інших країн, що збагачує наші життя різноманітністю.

Позитивний вплив міграції на країну-експортера полягає в значних грошових переказах, кращих робочих можливостях для місцевого населення та імпорті передових технологій. Мігранти часто надсилають гроші своїм сім'ям, що сприяє економічному розвитку. Крім того, молоді люди, які виїжджають за кордон, розслабляють напругу на ринку праці, полегшуючи пошук роботи місцевим жителям.

Потік знань та навичок, особливо в контексті короткочасної та сезонної міграції, часто приносить користь, коли мігранти повертаються на батьківщину з новими ідеями та навичками, здобутими в іноземних країнах. Це дозволяє країнам-експортерам отримати безкоштовне навчання працівників у нових професійних навичках та ознайомитися з передовими методами організації праці. Багато підприємств, фермерських господарств та стартап-проектів побудовані на знаннях, набутих під час міграції. Мігранти, які повертаються, часто готові взяти на себе інвестиційні ризики, оцінюючи їх краще і маючи зв'язки, що полегшують інвестиційний процес.

Проте міграція може мати як позитивний, так і негативний вплив на учасників міграційного процесу. По-перше, переїзд в іншу країну може супроводжуватися значним психологічним стресом для мігрантів. По-друге, негативні наслідки відчують не лише самі мігранти, а й їхні сім'ї, які

залишаються без опори. Незважаючи на переваги залучення робочої сили з-за кордону, багато політиків та місцевих мешканців розглядають міграцію як економічне навантаження.

Існують кілька недоліків міграції для країни-імпортера, включаючи потенційну загрозу зростання безробіття, акти дискримінації та расизму, соціальну напругу, розповсюдження хвороб і занепад національної культури та традицій.

По-перше, міграція може призвести до перенаселення ринку праці та збільшення безробіття, оскільки мігранти конкурують за робочі місця з місцевим населенням. Крім того, акти дискримінації та расизму можуть виникнути проти іммігрантів, особливо якщо вони не знають місцеву мову або не приймають місцеві культурні звичаї.

По-друге, міграція може стати джерелом соціальної напруги, оскільки мігранти можуть відчувати себе аутсайдерами у місцевих спільнотах, що може призвести до конфліктів та напруження відносин.

Крім того, з ростом міграції може збільшуватися ризик поширення хвороб, оскільки люди переміщуються з місця на місце, що може призвести до поширення інфекційних захворювань.

Недоліки міграції також можуть включати занепад національної культури та традицій, оскільки міграція може привести до змішування та втрати унікальних аспектів культурного спадку.

Додатково, іммігранти можуть призвести до напруженості на ринку праці, втрати робочих місць для місцевого населення та навіть до зменшення якості життя через перевантаження інфраструктури та послуг.

У країни-експортера також може виникнути "відтік мозків", коли кваліфікована робоча сила емігрує за кордон, призводячи до втрати талантів та негативного впливу на економіку та розвиток країни.

Отже, важливо ретельно враховувати як позитивні, так і негативні аспекти міграції при прийнятті політичних рішень щодо цього питання.

Показники міграції, що використовуються в Україні для емпіричної оцінки даного процесу, включають статистичні дані щодо кількості прибулих, вибулих, а також сальдо зовнішньої міграції, що відображають зміни в чисельності населення в результаті зміни місця проживання.

Так, сальдо міждержавної міграції в Україні протягом 2005-2020 рр. мало позитивну динаміку, при цьому в період 2002-2004 рр. спостерігались найбільші обсяги еміграції населення, а також зростання співвідношення вибувчих осіб до безробітного та економічно активного населення (рис. 2.11).

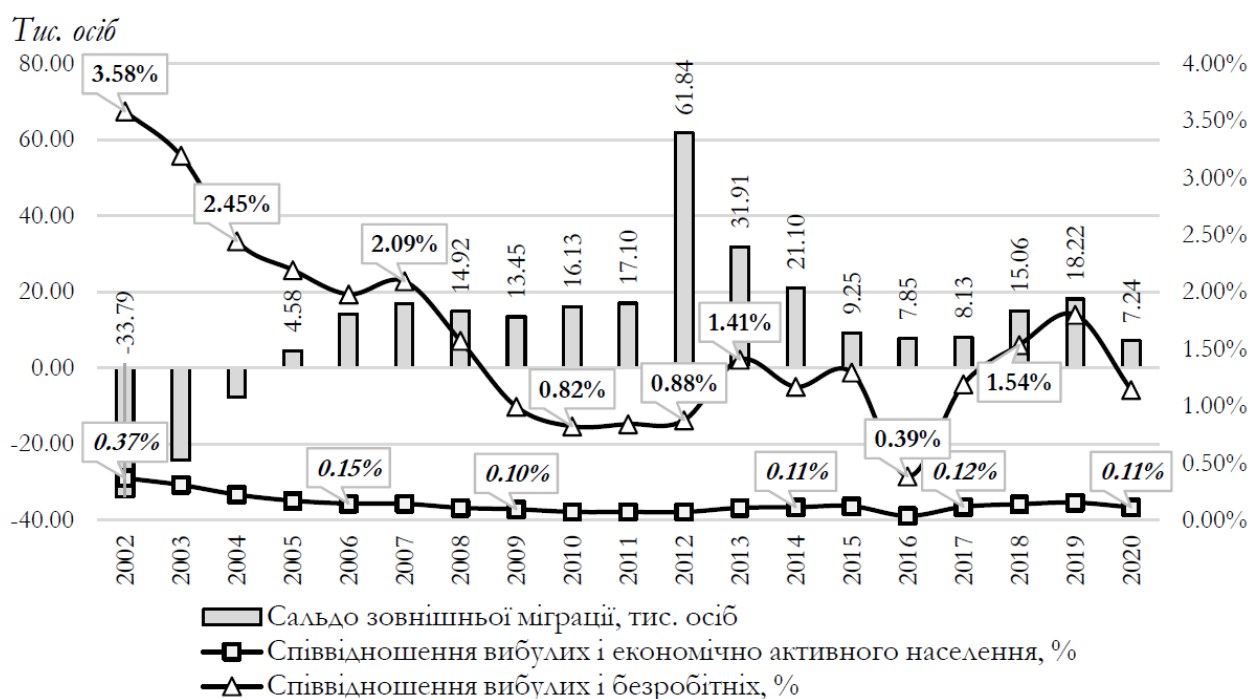

Рис. 2.9. Динаміка показників зовнішньої міграції населення України

Джерело: побудовано автором на основі [1, 3, 4].

Порівнюючи дані за 2002 р. та 2020 р. слід відзначити, що сальдо міграції дорівнювало відповідно -33,79 тис. осіб і 7,24 тис. осіб, а показник співвідношення чисельності вибувчих осіб до чисельності безробітних – відповідно 3,58 % і 1,14 %. За період 2002-2020 рр. кількість вибулих і прибулих скоротилась відповідно на 57,1 тис. осіб та 16,1 тис. осіб.

Таблиця 2.4

Інтенсивність міграції населення з України до країн ЄС, 2016-2021 рр.

	Роки								
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2019	2020	2021
	Загальний обсяг міграції, виїзди								
Чехія	2.40	3.33	6.57	3.74	1.87	1.22	1.05	1.72	2.08
Німеччина	8.65	8.14	8.38	8.29	6.82	6.83	6.99	8.19	12.60
Греція	1.50	2.20	2.72	4.49	3.39	2.40	2.30	2.50	3.21
Угорщина	39.13	37.85	38.64	41.72	47.38	56.88	67.74	73.23	73.58
Італія	2.67	3.07	3.40	4.25	3.84	2.70	2.94	4.12	7.34
Польща	87.85	112.13	126.81	154.06	168.90	221.74	236.97	244.46	236.06
Португалія	0.17	0.17	0.17	0.18	0.18	0.20	0.21	0.22	0.20
Іспанія	0.80	1.61	2.06	2.64	2.20	1.43	2.13	2.66	3.91
	Трудова міграція, працевлаштовані особи								
Чехія	0.26	0.09	0.06	0.01	0.11	0.85	1.57	1.15	1.01
Німеччина	9.97	11.04	17.20	25.21	25.58	28.33	29.27	26.80	18.40
Греція	129.45	92.53	69.71	38.57	42.39	59.98	58.86	57.58	47.72
Угорщина	0.10	0.11	0.11	0.11	0.10	0.09	0.08	0.08	0.08
Італія	5.00	5.08	3.24	2.48	2.40	4.62	1.77	1.35	0.80
Польща	0.59	0.60	0.47	0.31	0.45	0.64	0.93	0.96	1.06
Португалія	0.51	0.62	0.24	0.36	0.59	0.43	0.22	0.23	0.25
Іспанія	15.36	9.82	7.85	4.22	3.93	7.56	4.44	3.77	2.74

Джерело: побудовано автором на основі [1, 3, 4].

Трудова еміграція українців за кордон має свої корінні причини в відсутності високооплачуваних робочих місць з гідними умовами праці в Україні. Протягом 2014-2019 років, економічні та політичні фактори стимулювали трудову еміграцію, а з початком війни в Україні в лютому 2022 року ці чинники загострилися. Протягом аналізованого періоду з 2007 по 2022 рік, рівень економічної безпеки знаходився на незадовільному рівні, але залишався в межах безпечної зони.

Міграційні процеси мають великий вплив на економічний та соціальний розвиток України. Відтік людських ресурсів, особливо молодих та економічно активних громадян, є одним з основних каналів, через які міграція впливає на національну економіку. Грошові перекази мігрантів також мають велике

значення, забезпечуючи доступ до фінансових ресурсів та сприяючи розвитку соціального забезпечення, охорони здоров'я та освіти.

Оцінка інтегрального рівня економічної безпеки країни включає різноманітні аспекти, такі як темпи зростання ВВП, рівень життя населення, інфляційні процеси, безробіття, ефективність економіки та інші. Важливою складовою також є стан капіталовкладень у технічну базу та науково-дослідні розробки, рівень відкритості та імпортозалежності економіки, а також рівень державного боргу відносно ВВП.

Складники економічної безпеки визначаються відповідно до «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджених наказом Міністерства економічного розвитку та торгівлі від 29 жовтня 2013 р. № 1277, та включають виробничу, демографічну, енергетичну, макроекономічну, продовольчу, зовнішньоекономічну, інвестиційно-інноваційну, соціальну, фінансову складову. Для кожного індикатора визначено свій ступінь впливу на загальний рівень економічної безпеки України, який в методиці розрахунків виражається певним ваговим коефіцієнтом (табл. 2.5, рис. 2.10) [33].

Таблиця 2.5

Вагові коефіцієнти для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки

№	Субіндекси економічної безпеки	Значення вагового коефіцієнта
1	Виробничої безпеки	0.1218
2	Демографічної безпеки	0.0913
3	Енергетичної безпеки	0.1148
4	Зовнішньоекономічної безпеки	0.1095
5	Інвестиційно-інноваційної безпеки	0.1089
6	Макроекономічної безпеки	0.1224
7	Продовольчої безпеки	0.1007
8	Соціальної безпеки	0.1013
9	Фінансової безпеки	0.1294

Джерело: побудовано автором на основі [37].

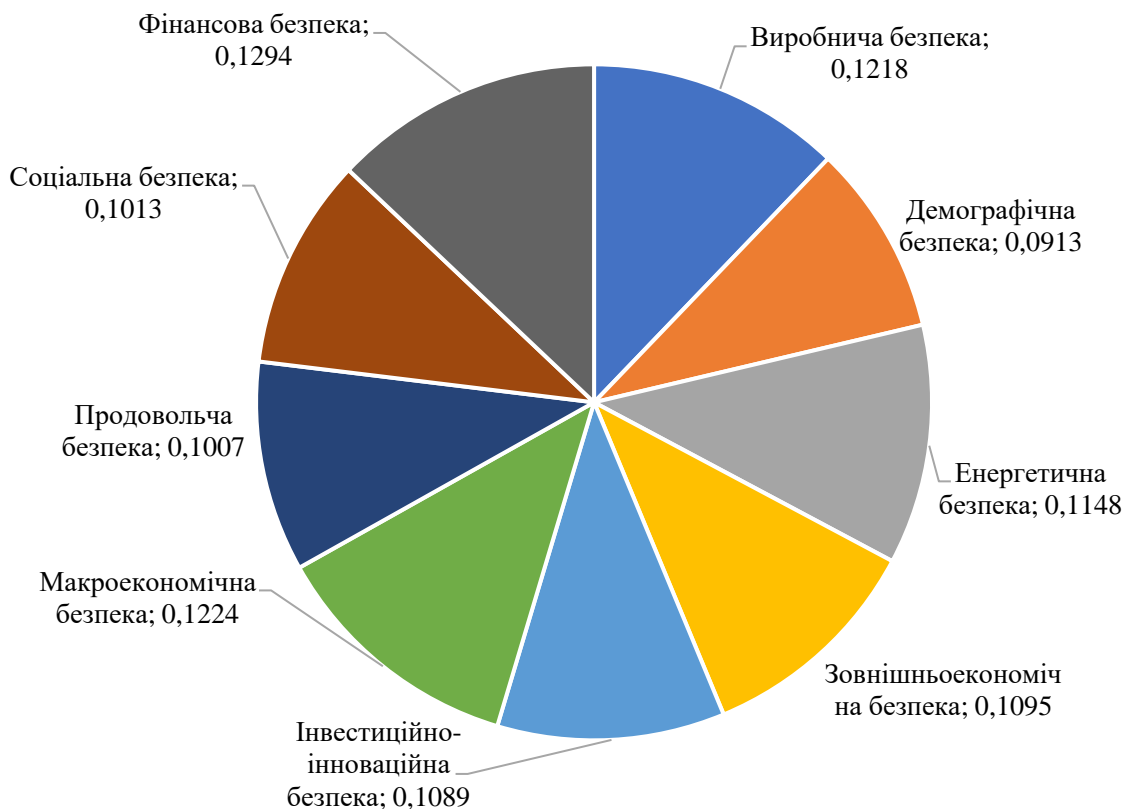

Рис. 2.10. Вагові коефіцієнти складових економічної безпеки України

Джерело: побудовано автором на основі даних табл. 2.5.

Тенденції змін показників економічної безпеки України відображає загальну негативну тенденцію, характеризуючи зниження більшої частини їхнього рівня. Середні рівні складових інтегрального показника економічної безпеки свідчать про те, що в незадовільній зоні знаходяться наступні безпекові складові: виробничої безпеки, демографічної безпеки, енергетичної безпеки, фінансової безпеки та соціальної безпеки (в межах 40 - 59%); в небезпечній зоні (20-39%) знаходяться зовнішньоекономічна, макроекономічна та інвестиційно-інноваційна. Найвищим рівнем (максимумом) характеризується показник продовольчої безпеки у 2014 році (94%), а найнижчим (мінімумом) – показник енергетичної безпеки у 2022 р., зовнішньоекономічної безпеки протягом 2020-2022 років, що свідчить про наявність проблемних аспектів в міжнародному співробітництві у 2022 році.

Динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки
та його складових 2007-2022 рр.

Роки	Інтегр пок. Рів. ЕБ	Складові економічної безпеки								
		Виробнича	Демографічна	Енергетична	Зовнішньо- економічна	Інвестиційно - інноваційна	Макро - економічна	Продовольча	Соціальна	Фінансова
2007	49	61	43	29	48	38	30	87	38	67
2008	51	64	45	32	45	36	44	86	43	66
2009	52	61	41	32	40	43	48	85	53	64
2010	48	56	44	34	36	43	38	83	56	51
2011	46	52	46	31	38	34	44	84	58	42
2012	47	50	47	35	41	35	38	90	57	44
2013	50	55	56	32	36	36	48	92	59	47
2014	47	49	45	34	29	37	38	93	64	46
2015	48	49	46	39	35	35	39	86	62	50
2016	45	51	45	47	35	30	33	94	57	36
2017	44	47	43	45	37	35	31	92	55	35
2018	48	57	46	58	40	30	36	92	56	38
2019	48	58	40	54	40	33	34	91	59	40
2020	49	58	41	54	40	30	39	90	56	46
2021	43	56	42	53	41	31	45	90	57	42
2022	41	51	43	25	43	29	39	89	55	38
max	52	64	56	58	48	43	48	94	64	67
min	30	35	30	25	29	29	30	83	38	35
Середній рівень	47	54	44	41	39	34	39	89	55	47
Середньоквадратичне відхилення	2	4	3	9	4	4	5	3	6	10

Джерело: побудовано автором на основі [1].

Визначення інтегрального показника описується формулою поліному 3-го степеня:

$$y = -0,0096t^3 + 0,2328t^2 - 1,9022t + 52,791.$$

Коефіцієнт детермінації дорівнює 0,502.

Розрахунок прогнозних значень на період 2023 – 2025 рр. свідчить про поступове зниження загального рівня економічної безпеки у межах 4% (рис. 2.11).

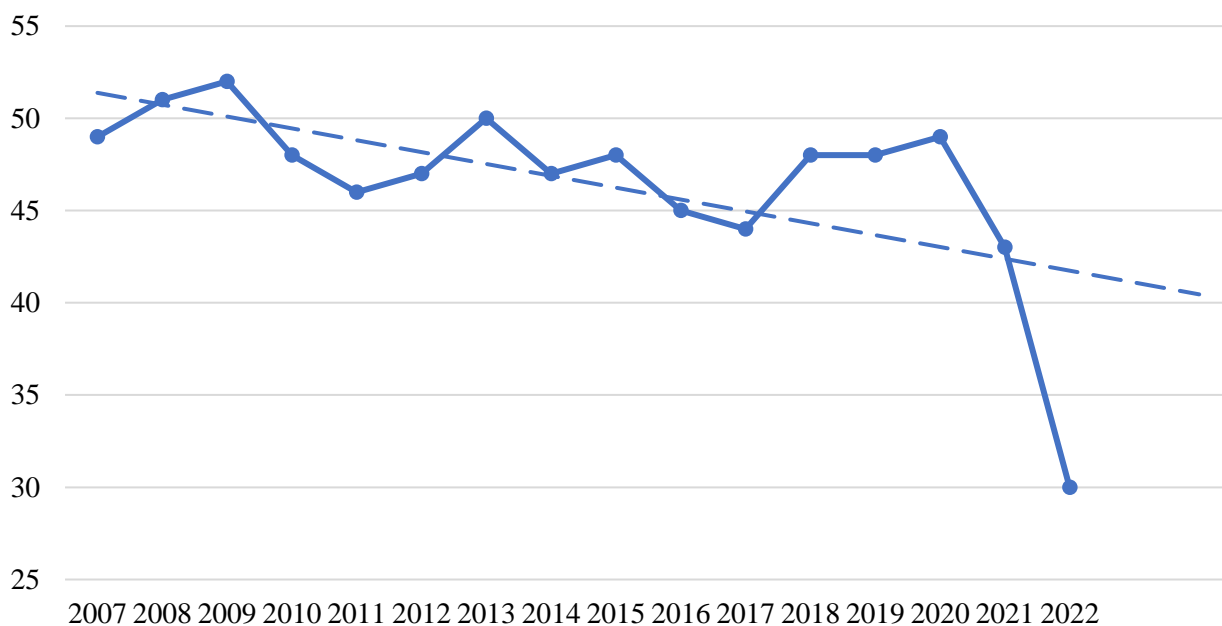

Рис. 2.11. Динаміка інтегрального показника економічної безпеки України
Джерело: побудовано автором на основі даних табл. 2.6.

Отримані результати можуть бути використані на практиці для нагромадження необхідної інформації для розробки та ухвалення рішень у сфері забезпечення економічної безпеки України. Аналіз динаміки інтегрального рівня економічної безпеки України з використанням системи граничних значень свідчить, що країна перебуває у зоні відносної небезпеки та відноситься до групи країн з небезпечним рівнем. Зниження рівня складових економічної безпеки пов'язане з несприятливим інвестиційним кліматом, військовими діями в Україні, а також з поширенням корупції та гальмуванням реформ. Ці фактори у свою чергу впливають на розвиток високотехнологічного виробництва з значною часткою доданої вартості.

24 лютого 2022 року росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, що спричинило безпрецедентну гуманітарну кризу та масову міграцію. Ця трагедія змусила мільйони людей покинути свої домівки, рятуючись від війни, що призвело до значних демографічних змін як в Україні, так і в сусідніх країнах.

Масштаби вимушеного переміщення:

– внутрішньо переміщені особи: За оцінками ООН, понад 7 мільйонів українців стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО) внаслідок бойових дій. Ці люди змушені були покинути свої домівки в східних та південних областях України та шукати притулок у більш безпечних західних регіонах.

– біженці: Більше 6 мільйонів українців змушені були покинути країну (станом на середину січня 2023 року), шукаючи притулку в сусідніх державах. Польща прийняла найбільшу кількість біженців (понад 3,5 мільйона), за нею йдуть Румунія, Угорщина, Словаччина, Чехія та Молдова.

Ситуація в Україні та її вплив на міграційні процеси та економіку відображає серйозний глобальний виклик. Насамперед, активація Директиви про тимчасовий захист Європейським Союзом та масштабна тимчасова еміграція українців свідчать про необхідність надання гуманітарної допомоги та захисту для тисяч людей, які втекли від військових дій. Проте, існують серйозні проблеми, пов'язані з незаконними депортаціями та іншими порушеннями прав людини, які змушують багатьох українців стикатися з додатковими викликами та загрозами.

Крім того, російські атаки на критичну інфраструктуру України призвели до значного погіршення економічної ситуації в країні. Знищення половини енергетичного сектора та інші руйнівні наслідки війни призвели до широкомасштабних потреб у гуманітарній допомозі та економічному відновленні. Прогнозується значне скорочення української економіки у 2022 році, але аналітики не очікують повернення до попередніх рівнів ВВП у найближчі роки.

Крім економічних втрат, війна також призвела до серйозної екологічної шкоди та знищення навколишнього середовища. Ці негативні наслідки лише підкреслюють серйозність ситуації та потребу в широкомасштабних гуманітарних та економічних заходах для відновлення України.

Також втручання військ створює серйозні загрози для біорізноманіття України. Дим та гази, що виникають від обстрілів, впливають на якість повітря,

а масові лісові пожежі та напади на паливні та промислові об'єкти призводять до забруднення річок та ґрунтових вод токсичними речовинами. Наземні міни, касетні боєприпаси та інші вибухонебезпечні залишки війни також забруднюють водойми металами та токсичними речовинами, що створює постійні загрози для здоров'я. Це забруднення може ускладнити повернення людей на визволені території та навіть примусити більше людей залишити їх.

Ситуація, викликана війною в Україні, має значний політичний, економічний та соціальний вплив на регіон та країни Європейського союзу (ЄС). Великий наплив українських переселенців до країн ЄС, а також потенційні проблеми, пов'язані з адаптацією та інтеграцією їх у суспільство, створюють нові виклики для політиків та громадськості.

Заява України про намір вступити до ЄС і підтримка цього рішення з боку Єврокомісії свідчать про стратегічну важливість імплементації європейських стандартів та цінностей для майбутнього країни. Проте важливо пам'ятати, що вступ України до ЄС є складним та тривалим процесом, який вимагає реформ та виконання ряду умов.

Збільшення числа українських мігрантів у ЄС може також викликати певну нерівновагу в суспільствах країн, що їх приймають, зокрема щодо економічних та соціальних питань. Зростання конкуренції на ринку праці та збільшення потреб у соціальних послугах можуть спровокувати деяку реакцію з боку громадськості та політиків.

Однак важливо враховувати, що українці, які втікають від війни, є переселенцями з правом на захист та підтримку. Розвиток програм інтеграції та сприяння їхньому успішному встановленню у нових країнах є важливим завданням для всіх сторін.

Загалом, українська криза та її наслідки відображають складні виклики, з якими стикаються ЄС і країни регіону. Координація та співробітництво на рівні ЄС є важливими для забезпечення ефективної відповіді на ці виклики і забезпечення безпеки та добробуту для всіх зацікавлених сторін.

2.3. Проблеми узгодження міграційної та економічної політики

Зростання інтенсивності міграційних процесів, особливо нелегальної міграції, може мати негативний вплив на економічну та соціальну ситуацію в Україні. Нелегальні мігранти часто опиняються у вразливому стані, позбавлені доступу до законних джерел доходу та соціальних послуг. Це може призвести до зростання числа соціально вразливих груп населення та загострення соціальних проблем.

Посилення внутрішньої міграції може також призвести до дисбалансів у розвитку регіонів. Особливо це стосується занепаду сільських територій та моногалузевої спеціалізації регіонів, що може призвести до втрати різноманітності та стійкості економіки. Посилення тиску на національний ринок праці та соціальну сферу може також спричинити зростання бюджетного дефіциту та зниження податкових надходжень.

Для забезпечення економічної та соціальної стабільності в Україні важливо розробити та впровадити ефективні політики міграції, спрямовані на легалізацію та інтеграцію мігрантів у суспільство, а також на збалансований розвиток регіонів. Це може включати заходи з підтримки сільського господарства та малих підприємств у сільських районах, стимулювання розвитку інфраструктури та послуг у менш розвинених регіонах, а також надання допомоги та підтримки мігрантам у пошуку роботи та житла.

Також важливо встановити ефективний механізм контролю за міграційними потоками та боротьби з нелегальною міграцією, щоб запобігти негативним наслідкам для економіки та суспільства. Це може включати підвищення ефективності міграційних служб, зміцнення міжнародного співробітництва у сфері боротьби з торгівлею людьми та злочинністю в міграційних потоках (рис. 2.12).

Необхідність розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення для аналізу міграційних процесів та соціально-економічного середовища в Україні дійсно важлива. Недостатня обліковість та аналіз таких процесів може

призвести до неповного розуміння ситуації та ускладнити прийняття ефективних рішень у сфері міграційної політики.

Рис. 2.12. Загрози міграційних процесів для економічної безпеки

Джерело: побудовано автором на основі [33].

Важливо розвивати механізми збору та аналізу даних щодо міграційних потоків, включаючи як легальні, так і нелегальні міграційні рухи. Це може включати покращення реєстрації прибуття та вибуття громадян, розробку імовірнісних моделей для оцінки реального обсягу міграції, а також залучення нових джерел даних, таких як соціальні мережі та мобільні додатки.

Крім того, важливо встановити механізми збору та аналізу даних щодо причин виїзду громадян за кордон, а також їхніх трудових та освітніх міграційних мотивів. Це дозволить краще розуміти потреби та цілі мігрантів, а

також сприятиме розробці цілеспрямованих програм та заходів для підтримки їхньої інтеграції та розвитку.

Нарешті, важливо забезпечити координацію та співпрацю між різними органами влади, а також залучити до процесу розробки політики представників громадськості та експертів з міграційних питань. Це сприятиме розробці більш комплексного та ефективного підходу до управління міграційними процесами та забезпечить більш точне та об'єктивне аналітичне дослідження.

Наявність прогалин у системі інформаційно-аналітичного забезпечення та відсутність апробованих програм регулювання міграційних процесів українського населення національним та регіональним рівнях є серйозною проблемою, яка потребує негайного вирішення. Дефіцит цих аспектів може призвести до недооцінки масштабів міграції, втрати можливостей для формулювання ефективної політики та розвитку стратегічних планів.

Для вирішення цих проблем важливо розробити та апробувати програми, які б забезпечували належний рівень керованості міграційними потоками на різних рівнях у коротко-, середньостроковій та стратегічній перспективах. Такі програми повинні враховувати не лише легальні, але й нелегальні аспекти міграції та сприяти ефективному управлінню міграційними процесами з урахуванням соціально-економічного розвитку країни.

Необхідно також розробити механізми формування регіонального моніторингу та прогнозування стану міграції населення, а також встановити системи відстеження тенденцій та причинно-наслідкових зв'язків зовнішньої міграції і соціально-економічного розвитку країни. Це допоможе уникнути викривлення даних та прийняття ірраціональних рішень органами влади.

Крім того, важливо здійснювати планування державної політики управління міграційними процесами на регіональному рівні з урахуванням особливостей міграцій у депресивних і прикордонних регіонах, а також серед окремих соціально-демографічних груп населення. Це сприятиме більш комплексному та ефективному управлінню міграційними процесами та сприятиме розвитку національної економіки та соціальної сфери.

В Україні відсутні стратегічні документи щодо регулювання міграції на регіональному та місцевому рівнях. Відсутність цих програм створює серйозні проблеми, які можуть мати негативні наслідки для економіки та соціальної сфери країни. Неконтрольовані втрати людських ресурсів, відсутність стимулів для рееміграції та недостатня увага до внутрішньої міграції - це лише деякі з проблем, які потребують негайного вирішення.

Для початку, необхідно розробити програми стимулювання рееміграції національних мігрантів на різних рівнях управління. Ці програми повинні сприяти зменшенню трудової еміграції, допомагати в розвитку регіональних економік та зменшенні соціально-економічних асиметрій між регіонами.

Також необхідно розробити механізми формування сприятливого середовища для адаптації та інтеграції реемігрантів у суспільство та на ринок праці. Це може включати в себе надання консультацій та підтримки у пошуку роботи та житла, а також відновлення соціальних зв'язків у рідних регіонах.

Для забезпечення ефективного управління внутрішньою міграцією, необхідно розробити комплексні плани, які враховуватимуть демографічні, економічні та соціальні аспекти розвитку регіонів. Ці плани мають сприяти стимулюванню розумного розподілу населення та ресурсів у межах країни, з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей громадян.

Нарешті, важливо забезпечити відповідну правову базу, яка регулюватиме внутрішню міграцію та стимулюватиме рееміграцію. Це може включати в себе розробку імплементацію нових законодавчих актів, які будуть сприяти вільному переміщенню та інтеграції громадян у різних регіонах країни.

Проблема внутрішньої та зовнішньої міграції в Україні потребує комплексного підходу та реалізації ряду заходів для управління цими процесами. Наразі виявлено кілька ключових прогалин у політиці управління міграційними процесами.

Однією з основних проблем є відсутність чіткої методології та інформаційно-аналітичного забезпечення щодо внутрішньої міграції. Для ефективного управління цими процесами необхідно розробити та

імплементувати програми, які спрямовані на удосконалення законодавства, забезпечення доступу до інформації та розробку методів аналізу просторового розміщення населення.

Також важливою є проблема недостатнього функціонування інфраструктури для регулювання зовнішньої міграції. Для вирішення цієї проблеми необхідно розробити програми розвитку інфраструктури ринку міграційних послуг та забезпечити їх цільове спрямування. Це включає в себе покращення адміністративних послуг для мігрантів, зменшення корупційних схем та забезпечення надійного контролю за міграційними потоками.

Необхідно також звернути увагу на розвиток інформаційно-комунікаційного забезпечення, яке забезпечить доступність та прозорість інформації для регулювання міграційних процесів. Це допоможе уникнути неякісного надання адміністративних послуг та забезпечить ефективний контроль за міграційними потоками.

Усунення цих проблем вимагатиме спільних зусиль уряду, органів влади на місцевому рівні та громадських організацій. Тільки такий комплексний підхід дозволить ефективно управляти міграційними процесами та максимізувати їх позитивний вплив на розвиток країни.

На регіональному рівні в Україні спостерігається значний дефіцит у сфері міграційного регулювання. Не існує чітко визначених програм та стратегій, спрямованих на управління міграційними потоками на місцевому рівні. Нормативно-правові документи, що існують на державному рівні, не поширюються на регіональний рівень. Відсутність чітких інструкцій та механізмів регулювання міграційних потоків на регіональному рівні відчувається й у сфері зовнішньої міграції.

Особливо гостро проблема відчувається на прикордонних територіях, де міграційний рух є найбільш інтенсивним. Необхідність комплексного підходу та реалізації конкретних заходів для вдосконалення системи управління міграційними процесами на регіональному та місцевому рівнях є вкрай актуальною для України.

Ще однією проблемою є відсутність комплексної програми стимулювання реєміграції громадян, які працюють, навчаються чи проживають за кордоном. Це призводить до зростання трудової та освітньої міграції, яка може негативно позначитися на розвитку національної економіки та загальному соціальному становищу країни.

Проблемою недостатнього управління міграційними процесами на регіональному рівні є нерегульовані міграційні потоки та зниження залученості приватного сектора у координації міграційних питань.

Для вирішення цих проблем необхідно:

1. Розробити та імплементувати комплексну програму стимулювання реєміграції громадян, яка б спрямовувала їхні зусилля та ресурси на розвиток української економіки та соціуму.

2. Покращити управління міграційними процесами на регіональному та місцевому рівнях шляхом створення ефективної системи координації та співпраці між відповідними органами влади та громадськими організаціями.

3. Забезпечити інформаційно-аналітичне забезпечення для прийняття обґрунтованих рішень у сфері міграції, враховуючи її вплив на економіку, соціум та регіональний розвиток.

Виконання цих заходів дозволить покращити управління міграційними процесами в Україні та максимізувати їх позитивний вплив на розвиток країни.

Глобалізаційні процеси, лібералізація візового режиму та відкриття ринків праці у Європейському Союзі дійсно стимулюють зростання зовнішньої трудової, освітньої та інших видів міграції населення з України. Це може мати як позитивні, так і негативні наслідки для країни.

Позитивні сторони включають можливість для українських громадян отримати робочі місця за кордоном, збільшення міграційних трансфертів та навичок, а також сприяння розвитку господарства через відправлення грошових переказів додому.

Проте, така активізація міграції може також викликати певні проблеми. Наприклад, втрату людського капіталу, нерівномірний розвиток регіонів через

відтік робочої сили з менш розвинених областей, а також негативні економічні наслідки у вигляді зменшення податкових надходжень через відтік робочої сили.

Щоб збалансувати ці впливи та максимізувати позитивні наслідки, Україна повинна розробити та реалізувати комплексну стратегію управління міграційними процесами. Ця стратегія повинна включати в себе заходи з підвищення якості управління міграційними потоками, стимулювання реєміграції, забезпечення соціального захисту мігрантів та їхніх родин, а також сприяння ефективному використанню міграційного потенціалу для розвитку національної економіки.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА МОДЕЛІ ВПЛИВУ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

3.1. Апробація міграційної моделі в умовах воєнних дій

Здійснюючи масштабний та інтенсивний вплив, міграція стає суттєвим та неминучим компонентом соціально-економічного розвитку України. Складність вивчення міграції та її наслідків обумовлена різноманітністю, різноплановістю, взаємонакладанням та переплетінням безлічі різних економічних, соціальних, трудових та інших факторів.

Масштаби, структура та причини міграційних потоків багато в чому визначають їх інтенсивність та наслідки. Економетричні методи можуть надати значну допомогу у вивченні міграції. Вони дозволяють визначити спрямованість та характер впливу комплексу соціальних та економічних факторів на її кінцеві результати та наслідки. Економетричний підхід дозволяє ув'язати в єдиному аналізі фактори та наслідки міграції. Наступною перевагою економетричного моделювання є врахування факторів, що чинять комплексний вплив на формування міграції [36, 38].

Мета дослідження впливу міграційних потоків на економіку України в умовах воєнних дій полягає у виявленні факторів міграції, їх ролі у економічному розвитку та моделювання їх розвитку для прийняття рішень щодо їх врегулювання. Для реалізації методики дослідження необхідні найбільш важливі показники, що становлять собою сукупність незалежних змінних X_1, X_2, \dots, X_n .

Побудова регресійної моделі здійснена для аналізу впливу традиційних факторів (економічне становище, демографія, мінімальна зарплата, соціальні гарантії, умови ведення бізнесу, індекс Джинні) на сальдо міграції. Для врахування впливу війни введемо фактор невизначеності та порівняємо результати.

Гіпотезою, що перевірятиметься в ході дослідження, буде наступна: зростання чисельності населення, зниження рівня смертності, ріст наявних грошових доходів та показника ВВП на душу населення на фоні росту

привабливості умов ведення бізнесу та зниження інфляції позитивним чином впливають на зниження міграційних втрат.

Вихідні дані для побудови моделі багатofакторної лінійної регресії наведено в табл. 3.1. В результаті попереднього якісного аналізу для проведення регресійного моделювання впливу міграційних потоків на економіку України відібрано шість незалежних змінних X за останні 10 років, які гіпотетично впливають на результативний показник Y – сальдо міграції.

Таблиця 3.1

Вихідні дані для побудови регресійної моделі міграції

Період	Фактори впливу						Сальдо міграції
	ВВП на душу населення	Індекс споживчих цін	Індекс Джинні	Умови ведення бізнесу	Середня заробітна плата	Чисельність населення	
	X1	X2	X3	X4	X5	X6	
2013	31988,7	100,5	0,291	67	3619	45483	0
2014	35834,0	124,9	0,305	56	4012	43722	-592
2015	46210,2	143,3	0,302	61	5230	42836	14233
2016	55853,5	112,4	0,252	62	6475	42668	11997
2017	70224,3	113,7	0,259	60	8777	42477	809
2018	84192,0	109,9	0,249	65	10573	42269	18589
2019	94589,8	104,1	0,243	68	12264	42019	21512
2020	100432,5	105,0	0,264	73	14179	41760	-2194
2021	131907,2	110,0	0,244	70	17453	41389	-3224
2022	126152,3	126,6	0,299	64	14577	41149	-10689

Джерело: побудовано автором на основі [15].

Для дослідження характеру впливу факторів на сальдо міграції використаємо модель багатofакторної лінійної регресії засобами MS Excel.

Враховуючи різну вимірність отриманої кількісної інформації, знайдені величини факторів впливу було нормовано за допомогою формули:

$$y_{ij}^* = \frac{y_{ij} - \bar{y}_j}{\delta_j} \quad (3.1)$$

де y_{ij}^* – нормалізоване (стандартизоване) значення індикатора j -ї факторної ознаки в i році;

y_j – середнє значення індикатора j -ї факторної ознаки;

δ_j – середньоквадратичне відхилення j -ї факторної ознаки.

Результати наведені в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Нормовані показники для побудови регресійної моделі міграції

Період	Нормовані фактори впливу						Сальдо міграції
	ВВП на душу населення	Індекс споживчих цін	Індекс Джинні	Умови ведення бізнесу	Середня заробітна плата	Чисельність населення	
	X1	X2	X3	X4	X5	X6	
2013	-1,280	-1,118	0,792	0,472	-1,257	2,300	-0,471
2014	-1,172	0,758	1,342	-1,693	-1,176	0,906	-0,527
2015	-0,882	2,173	1,224	-0,709	-0,925	0,205	0,859
2016	-0,612	-0,203	-0,738	-0,512	-0,668	0,072	0,650
2017	-0,210	-0,103	-0,463	-0,905	-0,194	-0,079	-0,396
2018	0,181	-0,395	-0,855	0,079	0,177	-0,244	1,266
2019	0,471	-0,841	-1,091	0,669	0,525	-0,442	1,539
2020	0,635	-0,772	-0,267	1,653	0,920	-0,647	-0,676
2021	1,516	-0,388	-1,051	1,063	1,595	-0,940	-0,773
2022	1,355	0,889	1,106	-0,118	1,002	-1,130	-1,470

Джерело: складено автором на основі табл. 3.1.

Рівняння регресії має вигляд (формула 3.2):

$$Y = 9,904 - 1,239X_1 - 0,598X_2 - 1,125 X_3 + 0,730 X_4 - 1,761 X_5 - 0,431 X_6 \quad (3.2)$$

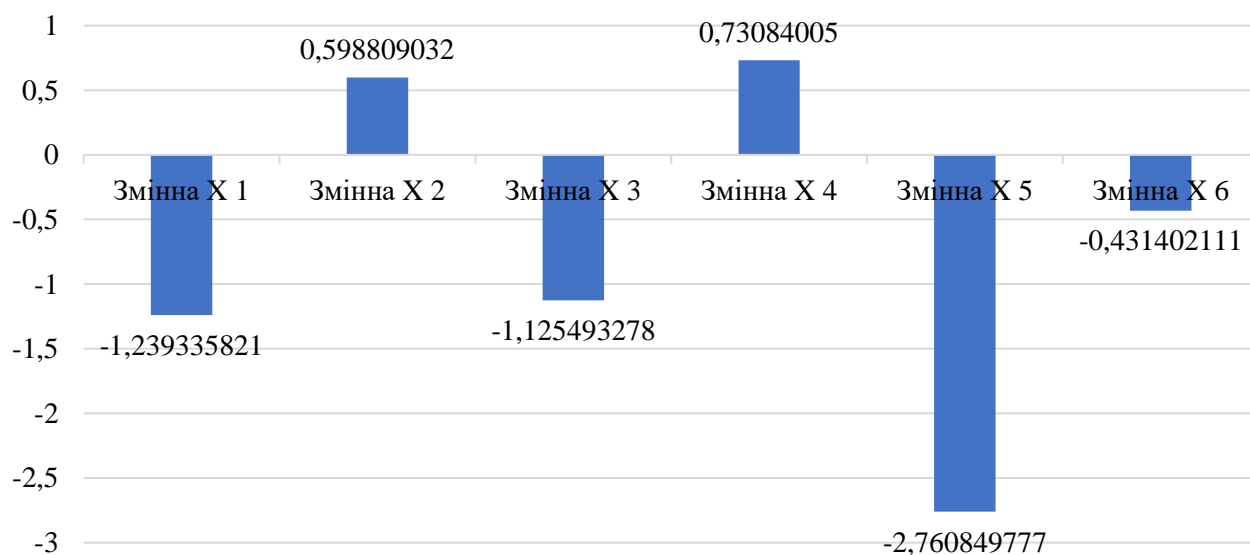

Рис. 3.1. Графічне представлення параметрів моделі

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків.

При побудові моделі багатофакторної лінійної регресії засобами MS Excel було отримано наступні параметри (рис. 3.2).

ВИВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ					
<i>Регресійна статистика</i>					
Множмнний R	0,944317998				
R-квадрат	0,892872882				
Нормований R-квадрат	0,838618645				
Стандартна помилка	0,328106329				
Спостереження	10				
<i>Дисперсійний аналіз</i>					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимість F</i>
Регресія	6	6,415856	1,06930933	128,241389	0,003649743
Залишок	3	2,584144	0,86138136		
Ітог	9	9			
	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандар тна помилка</i>	<i>t- статистик а</i>	<i>P-Значення</i>	<i>Нижні 95%</i>
Y-перетин	9,903637591	0,293493	3,37440344	0,0251400	-0,934025685
Змінна X 1	-1,239335821	0,704688	0,45821763	0,0022795	-7,368189225
Змінна X 2	0,598809032	0,777176	0,77049325	0,0497124	-1,874512547
Змінна X 3	-1,125493278	0,670045	-1,6797286	0,0191602	-3,257874572
Змінна X 4	0,73084005	0,666663	1,096266	0,0353080	-1,390779356
Змінна X 5	-2,760849777	0,191311	-0,8651145	0,0450614	-12,91702682
Змінна X 6	-0,431402111	0,204305	-0,3582167	0,0743904	-4,264037557

Рис. 3.2. Результати моделювання

Джерело: складено автором на основі власних розрахунків.

Проаналізуємо значення R-квадрат – коефіцієнту детермінації. У аналізованій ситуації від дорівнює – 0,892, або 89,28%. Це означає, що розрахункові параметри моделі на 89,28% пояснюють залежність між параметрами, що вивчаються. Оскільки коефіцієнт детермінації перевищує значення 0,8, то модель можна вважати якісною.

Коефіцієнт 9,90365 показує, яким буде Y, якщо всі змінні в моделі, що розглядається, будуть рівні 0. Тобто на значення аналізованого параметра впливають і інші фактори, не описані в моделі.

Значення для F є результатом F – тесту для наступних нульових і альтернативних гіпотез:

H_0 : регресійна модель не пояснює варіації у

H_A : регресійна модель пояснює варіацію у

Значення в стовпці Значимість F – це ймовірність збереження нульової гіпотези. F-статистика для побудованої регресійної моделі дорівнює 0,003649, що є меншим 0,05, що є вагомим доказом для прийняття регресійної моделі.

Коефіцієнт -1,239 показує вагомість впливу змінної X_1 на Y . Тобто, показник зростання ВВП на душу населення в межах даної моделі впливає на сальдо міграції з вагою -1,239, тобто сприяє скороченню сальдо міграції.

Коефіцієнт 0,598 показує вагомість впливу змінної X_2 на Y . Тобто, зростання індексу споживчих цін стимулює зростання сальдо міграції.

Коефіцієнт -1,125 показує вагомість впливу змінної X_3 на Y . Тобто, зміна індексу Джинні в країні скорочує сальдо міграції, сприяючи залишенню населення в країні.

Коефіцієнт 0,730 показує вагомість впливу змінної X_4 на Y . Тобто, зміна в умовах ведення бізнесу має незначний вплив на сальдо міграції.

Коефіцієнт -2,760 показує вагомість впливу змінної X_5 на Y . Тобто, зростання середньої заробітної плати населення в межах даної моделі скорочує сальдо міграції, сприяючи залишенню населення в країні.

Коефіцієнт -0,431 показує вагомість впливу змінної X_6 на Y . Тобто, чисельність населення в межах даної моделі незначним чином впливає на сальдо міграції.

Також доведено, що параметри побудованої моделі економічної безпеки є статистично значущими.

В результаті проведеного аналізу структури та динаміки складових та їх впливу на рівень міграції було визначено основні фактори, що обумовлюють його рівень. Запропонована модель розвиває алгоритмічне оснащення факторної моделі проблематики міграції у напрямку створення інструментарію автоматизованої інформаційної технології прогнозування стану її впливу на економічний розвиток України у стратегічній перспективі та розробці сценаріїв її врегулювання. При цьому модель є відкритою з точки зору нарощування, корекції, розвитку показників, що включаються до загальної факторної моделі, а також зміни структури факторної моделі. Незважаючи на те, що представлена

модель орієнтована на загальнодержавний рівень управління міграцією, її формалізована частина може бути використана для економічної системи будь-якого масштабу – від державного до корпоративного. Модель застосовна для оперативного отримання досить узагальнених оцінок під час розробки основних напрямів стратегічного планування, концепцій, ситуаційного аналізу. Вона ставить логіку та основні алгоритмічні кроки вирішення розглянутої оптимізаційної задачі.

3.2. Розробка сценаріїв регулювання міграції з метою розвитку економіки

З метою розробки сценаріїв регулювання міграції з метою розвитку економіки в отриманій моделі послідовно цілеспрямовано змінюємо фактори впливу та визначаємо прогнозне сальдо міграції на найближчі три роки.

Спрогнозуємо зміну міграції під впливом збільшення ВВП на 5% щорічно при незмінних інших параметрах. Для цього скористаємось побудованою моделлю та припустимо, що ВВП на душу населення зростатиме на 5% у 2024, 2025, 2026 роках, а інші параметри моделі залишаться незмінними на рівні 2022 року. Проведемо відповідні розрахунки, враховуючи прогнозний рівень інфляції на рівні 30%:

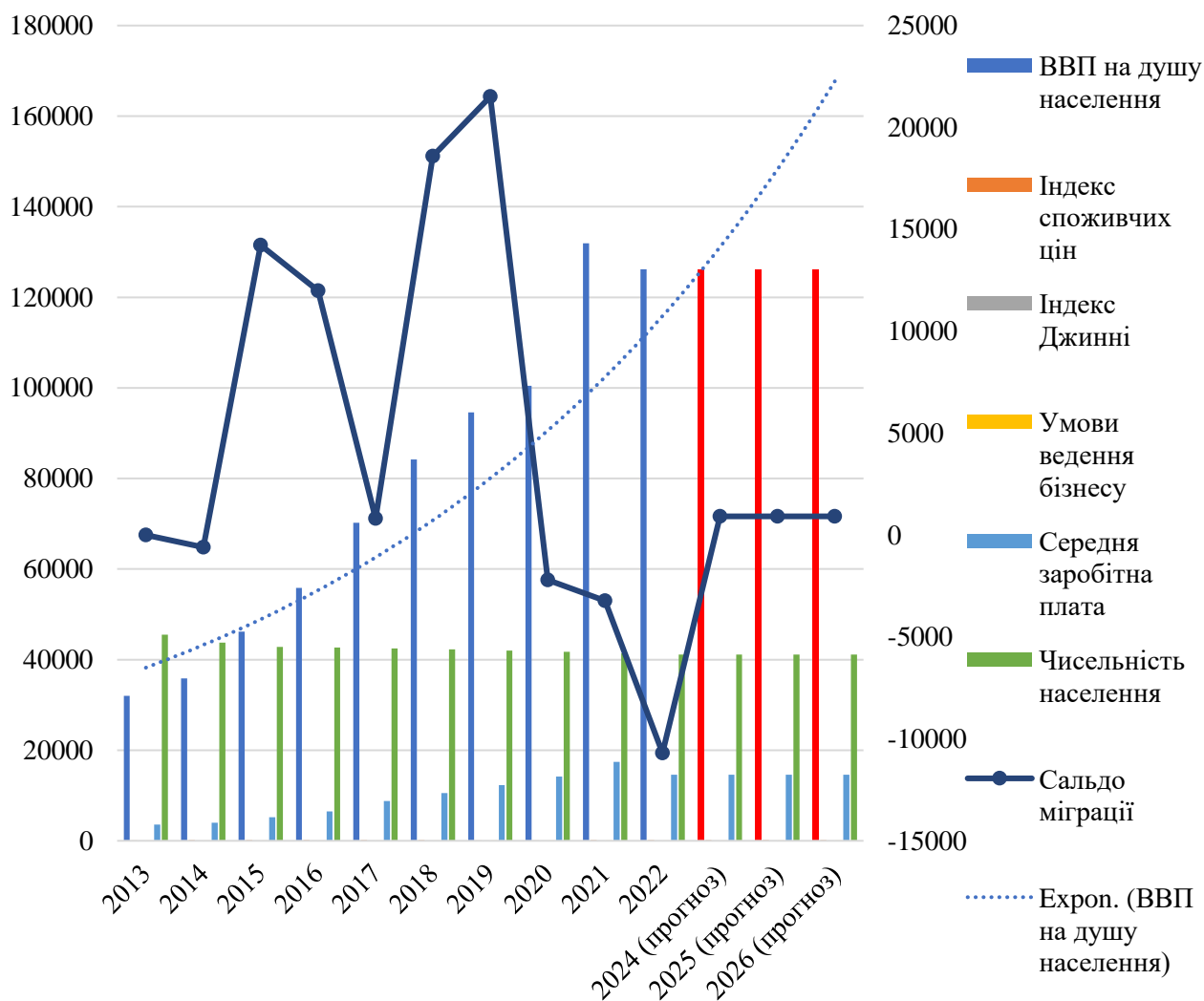

Рис. 3.2. Прогноз рівня міграції під впливом щорічного зростання ВВП на душу населення на 5%

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків.

Спрогнозуємо динаміку міграції під впливом підвищення заробітної плати на 10% щорічно при незмінних інших параметрах. Для цього скористаємось побудованою моделлю та припустимо, що заробітна плата збільшуватиметься на 10% у 2024 - 2026 роках, а інші параметри моделі залишаться незмінними на рівні 2022 року. Проведемо відповідні розрахунки. Графічно прогноз наведено на рис. 3.3.

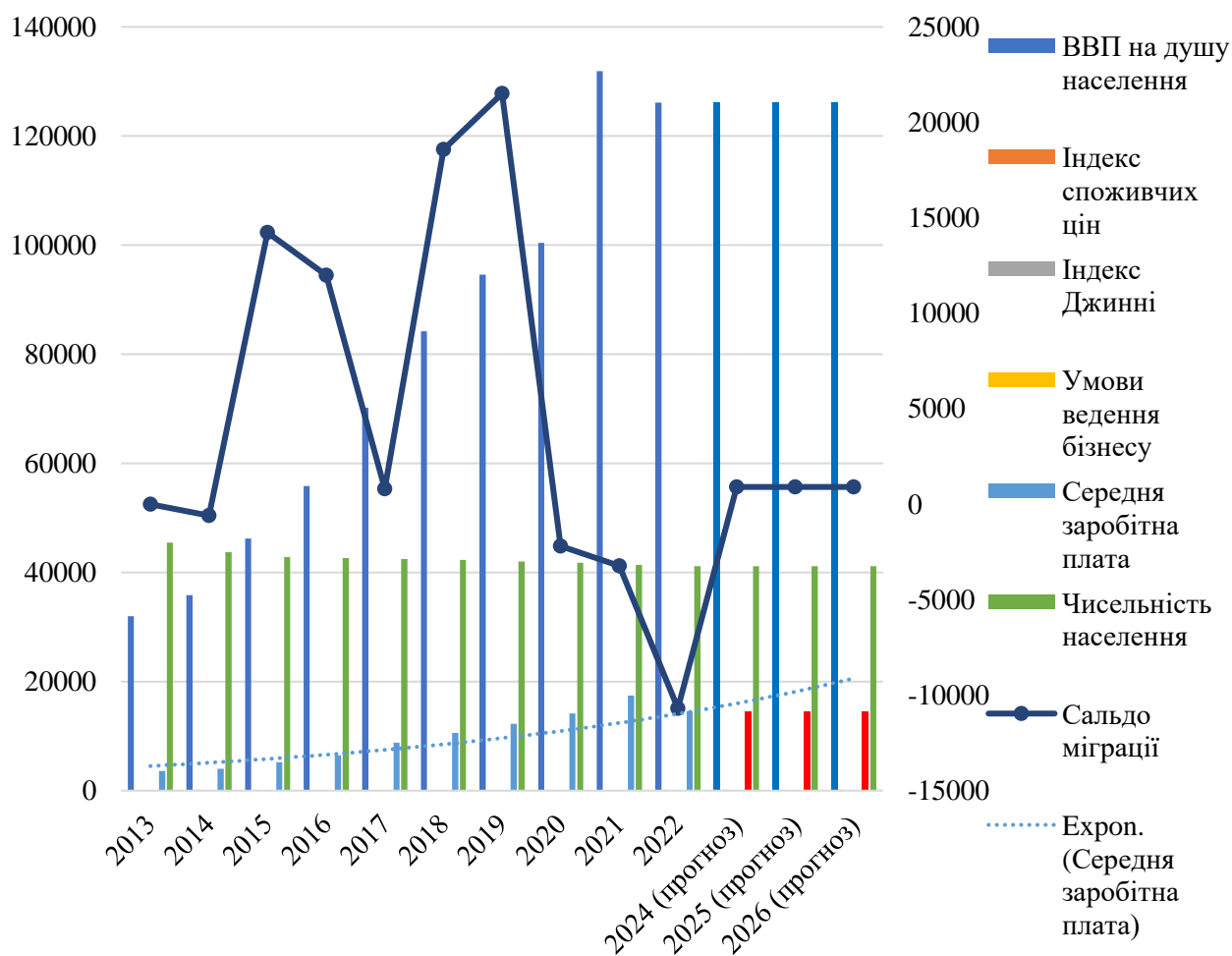

Рис. 3.3. Прогноз рівня міграції під впливом щорічного зростання середньої заробітної плати на 10%

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків.

Спрогнозуємо динаміку міграції під впливом покращення умов ведення бізнесу в Україні на 3 пункти щорічно для досягнення найвищого значення параметру у 2020 при незмінних інших параметрах. Проведемо відповідні розрахунки. Графічно прогноз наведено на рис. 3.4.

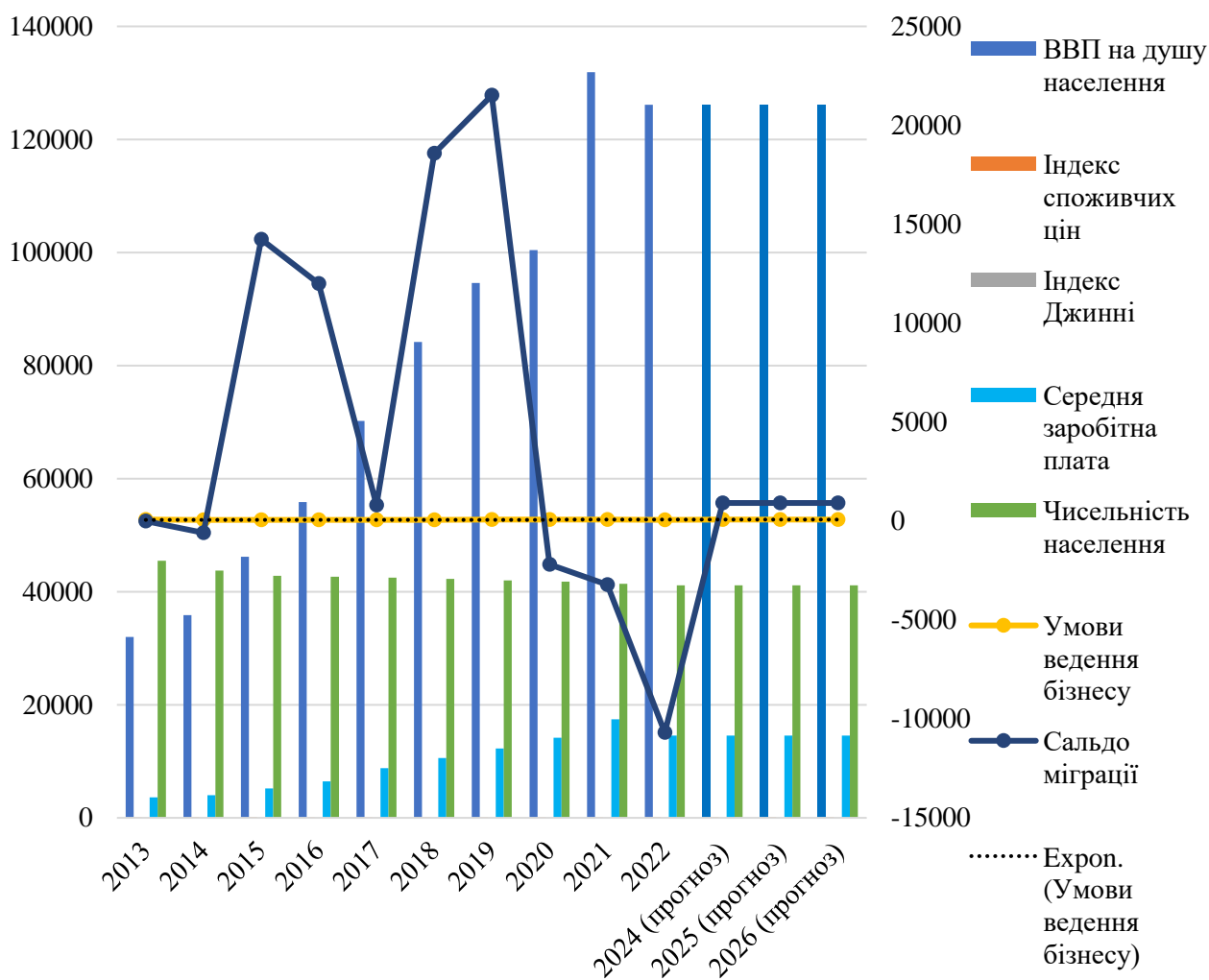

Рис. 3.4. Прогноз рівня міграції під впливом покращення умов ведення бізнесу
Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків.

Таким чином, негативний процес міграції українців та втрати людського потенціалу в Україні спричинені не стільки невпевненістю у майбутньому, скільки через ризики соціальної незахищеності та економічної нестабільності в умовах війни та післявоєнного відновлення. Це актуалізує потребу в розробці нових моделей міграційної політики в Україні на основі ефективних підходів щодо оцінювання міграційних втрат та розробки сценаріїв балансування ринку праці, сприяння працевлаштуванню та скороченню безробіття, стимулювання розвитку та максимально раціонального використання людського потенціалу в якості попереджуючих заходів стримування міграції за заохочення до повернення тимчасових мігрантів до України.

Таким чином, побудована модель дозволяє здійснювати прогнозування динаміки міграційних процесів в залежності від здійснюваних обмежувальних або стимулюючих заходів регулювання окремих факторів. На основі отриманої динаміки розробляються пропозиції щодо змін в міграційній та економічній політиці України.

3.3. Обґрунтування напрямків удосконалення управління міграційними потоками для підтримки економіки в кризовій ситуації

Відновлення національної економіки та ефективне управління міграційними процесами в Україні стають критичними завданнями, особливо у контексті війни та її наслідків. Людський капітал, як ключовий фактор соціально-економічного розвитку, має велике значення для підвищення конкурентоспроможності економіки та забезпечення достойного рівня життя для громадян.

Одним із ключових аспектів є ефективне управління міграційними потоками, зокрема, повернення біженців для участі у відновленні країни. Населення, що повертається, може бути суттєвим ресурсом у процесі відбудови, проте важливо зрозуміти їхні потреби та мотивації. Розробка політики повернення має враховувати індивідуальні обставини та потреби цих осіб, забезпечуючи стабільні умови для їхнього повернення та інтеграції.

Оскільки побудована модель впливу факторів на рівень міграційних потоків дозволила зробити висновок, що найважливішими чинниками, що сприяють залишенню населення в Україні, є економічне зростання (ріст ВВП), збільшення рівня заробітної плати та зменшення розриву між багатими та бідними прошарками.

Також важливо розглядати міграційні процеси в широкому контексті, враховуючи їхній вплив на економіку, демографію та безпеку країни. Україна має багатий досвід у трудовій міграції, який може бути використаний для зменшення безробіття та соціального забезпечення. Однак необхідно також

уникати відтоку висококваліфікованих кадрів та зберігати інтелектуальний потенціал країни.

Розробка та реалізація комплексної стратегії, що поєднує в собі економічні, соціальні та міграційні аспекти, є ключовим завданням для подолання кризових явищ та забезпечення сталого розвитку України.

Економічно мотивована міграція має систематичний характер і в основному визначається різницею в заробітній платі та попитом на ринку праці. Міграційна політика повинна враховувати ці ринкові сили, проте це може викликати суперечності з іншими соціальними та політичними завданнями. Заборона міграції може призвести до спотворень на ринку праці і виникнення культурних, політичних та соціальних проблем. Однак політика, спрямована на протидію ринковим силам, може бути нереалізованою. Тому державі слід розробляти політику, яка враховує вплив ринкових сил і сприяє адаптації до них.

Часто працівники, що конкурують з мігрантами, змінюють професії або переходять в інші галузі. Молоді працівники можуть успішніше справлятися з цим, отримуючи кращі умови праці. Однак для працівників, особливо немолодих та з низькою кваліфікацією, витрати на переїзд можуть бути значними. Тому державна політика повинна надавати підтримку у пристосуванні та переїзді, особливо для цієї категорії населення.

Для урядів дійсно стоїть непросте завдання розробити політику, яка забезпечить фінансування та компенсацію втрат відповідних працівників, щоб послабити політичний опір міграції. Заходи такої політики можуть включати ринкові механізми, які допоможуть вирішити проблему виявлення тих, кому слід іммігрувати та працювати в країні, а також способи надання компенсацій працівникам, які несуть втрати. Це може включати в себе різноманітні заходи, такі як надання підтримки в освіті та перекваліфікації для тих, хто втратив роботу через міграцію, або створення програм соціальної допомоги для тих, хто відчуває фінансові труднощі через зміни на ринку праці.

Важливою є розробка комплексних підходів, що враховуватимуть інтереси всіх сторін і сприятимуть формуванню умов для сприйняття міграції корисного

для всіх сторін процесу. Бекер пропонував уряду США продавати візи іноземцям замість встановлення квот. Такий механізм може мати певний потенціал для зменшення економічних втрат для тих, хто стикається з негативними наслідками міграції. Продаж дозволів на роботу через інтернет-платформу може допомогти громадянам отримати компенсацію за втрати, які вони понесли через конкуренцію з іноземними працівниками.

Проте важливо врахувати кілька аспектів:

Прозорість і справедливість: Важливо, щоб процес продажу дозволів на роботу був прозорим і справедливим для всіх учасників. Це може вимагати ретельного контролю і регулювання з боку уряду, щоб уникнути корупції та маніпуляцій.

Забезпечення рівних можливостей: Важливо, щоб такий механізм не створював перешкод для іноземних працівників, які можуть стикатися з нерівним доступом до цих дозволів через фінансові обмеження.

Захист прав працівників: Уряд повинен забезпечити, щоб працівники, які придбають такі дозволи, мали права і захист, які відповідали міжнародним стандартам праці та правам людини.

Соціальні наслідки: Потрібно врахувати можливі соціальні наслідки такого механізму, зокрема вплив на рівень безробіття та заробітну плату внутрішніх працівників.

Один із шляхів повернення коштів від тих, хто користується перевагами міграції, для фінансування витрат, пов'язаних з переміщенням робочої сили, полягає у зміні механізмів доступу мігрантів на ринок праці країни-реципієнта. У більшості країн, що приймають мігрантів, використовуються квоти для регулювання припливу легальних іммігрантів. Однак цей підхід має деякі недоліки.

По-перше, рішення про кількість іммігрантів, які мають право в'їхати до країни, приймаються чиновниками, а не роботодавцями чи представниками ринку праці. Це ускладнює визначення найбільш вигідного типу міграції для

країни-реципієнта, особливо у довгостроковій перспективі, і може призвести до неадекватного реагування на зміни на ринку праці.

По-друге, системи на основі квот схильні до корупції, оскільки підприємства можуть намагатися вплинути на чиновників для отримання дозволів у межах квот на користь своїх галузей.

По-третє, квоти можуть бути недостатньою або надмірною мірою, що призводить до зростання нелегальної міграції та появи незареєстрованих мігрантів на неформальному ринку праці, що створює негативні соціальні та економічні наслідки.

По-четверте, квоти не приносять доходів для державного бюджету, а навпаки, перевага від них має лише обмежена кількість підприємств, які мають можливість найняти іммігрантів. Такий підхід також стимулює діяльність посередників та торгівлю людьми.

Роботодавці також отримують можливість швидше реагувати на зміни в економічних умовах та при необхідності залучати додаткову робочу силу. При режимі квот підприємства не можуть оперативно розширювати виробництво, навіть якщо вони готові сплачувати за отримання дозволів на роботу. Уряди також зможуть швидше коригувати розмір зборів/податків, щоб відповідати змінам на ринку праці. Режими, що базуються на стягуванні зборів, можуть також сприяти зниженню рівня культурної ворожості до іммігрантів, оскільки вони будуть забезпечувати необхідні «податкові» доходи, і їх вже не можна буде звинувачувати у тому, що вони живуть у країні «задурно».

Одним із ключових елементів успішної міграційної політики щодо висококваліфікованих фахівців є чітке визначення шляху до отримання постійного проживання чи громадянства. Важливою є гарантія права на проживання та доступу до освітніх та інших державних послуг, особливо для тих, хто переїжджає зі своїми сім'ями. Досвід країн, таких як Австралія, Канада та США, підтверджує важливість впровадження та забезпечення виконання таких гарантій.

Висококваліфіковані мігранти часто вибирають країни з низькими податковими ставками, адже вони більш чутливі до цього питання. Також, якість вищої освіти в країні, що приймає відіграє важливу роль у привабленні таких фахівців.

Багато висококваліфікованих мігрантів приїжджають лише з талантом та амбіціями, тому що їм може бракувати спеціалізованого людського капіталу та досвіду. Часто вони вступають на навчання в рамках програм вищої освіти, що стає важливим етапом для їхнього входу на ринок праці. Тому наявність університетів, зокрема тих, що спеціалізуються на технічних галузях та наукових дослідженнях, має велике значення для приваблення таких мігрантів. Інший можливий підхід – надання фінансової підтримки освітнім установам у країнах-донорах мігрантів.

Проблема «витоку мозків» є серйозним занепокоєнням у країнах з низьким рівнем доходів, особливо в контексті професій та секторів, що створюють зовнішні ефекти для економіки. Міграція висококваліфікованих працівників з країн з низьким рівнем доходів створює ситуацію, де вони отримують підготовку за рахунок державного бюджету, але потім віддаляються до країн з вищими доходами, що призводить до втрат для першої країни.

Одним із можливих рішень цієї проблеми є співпраця між країнами, наприклад, між Німеччиною та Україною. Німеччина може надавати фінансування вищим навчальним закладам в Україні, зокрема медичним інститутам. Україна, в свою чергу, забезпечує підготовку фахівців відповідно до німецьких стандартів. Це призведе до того, що мігранти, прибуваючи до Німеччини, вже матимуть необхідні мовні навички та готові до роботи за фахом.

Така співпраця вигідна обом країнам: Німеччина отримує доступ до висококваліфікованих фахівців, а Україна надає послуги з медичної освіти, не витрачаючи додаткових бюджетних коштів. Програма може бути фінансована за рахунок доходів від надходжень імміграційного мита, що створює цикл, в якому мігранти фінансують власну освіту та вносять вклад у розвиток своєї країни походження.

Країни, що втрачають висококваліфікованих фахівців через міграцію, реагують на політику країн, що приймають шляхом зусиль для збереження цих фахівців на батьківщині. Від'їзд таких осіб призводить до дефіциту фахівців у кількох ключових секторах, зокрема у сфері охорони здоров'я, особливо в невеликих країнах з середнім рівнем доходів. Ця проблема є особливо актуальною у Балканському регіоні та Східній Європі.

Ступінь еміграції висококваліфікованих фахівців в цих країнах є високою, особливо в таких, як Боснія та Герцеговина, Вірменія, Латвія, Албанія, Казахстан, Молдова, Північна Македонія та Румунія. Причинами «відтоку мізків» є різні фактори, включаючи вищі зарплати, можливості для професійного зростання та навчання, кращі перспективи для сімей (наприклад, освітні можливості для дітей), та зручніші умови життя та праці.

Міграція висококваліфікованих фахівців з країн-донорів призводить до значних втрат для економіки. Хоча це сприяє мобільності та обміну знаннями, втрати можуть бути значними, включаючи зниження продуктивності та втрату доступу до важливих державних послуг, які могли б бути забезпечені цими фахівцями в своїй країні, якби вони не виїхали.

У багатьох випадках урядам бракує ефективних інструментів для зупинення тенденції «відтоку мізків». Країни з низьким рівнем доходів не можуть впливати на фактори, що приваблюють фахівців до країн з високим рівнем доходів, але можуть зменшити фактори, що їх відштовхують.

Перший крок у цьому напрямі – підвищення привабливості своєї країни через збільшення конкурентоспроможності заробітної плати та підвищення продуктивності праці у сферах, важливих для висококваліфікованих фахівців. Багато з них працюють у державному секторі, тому важливо удосконалити систему, в якій статус особи в суспільстві визначається її здібностями, а також зменшити бюрократичні перешкоди та непотизм у системі найму в державні організації. Реформи в державному секторі мають бути супроводжені заходами щодо розвитку приватного сектора та створення нових робочих місць.

Країни також можуть розглядати можливість розширення доступу до вищої освіти та підвищення її якості для компенсації втрат людського капіталу через еміграцію. Багато країн вживають заходів у цьому напрямі, незважаючи на можливу стурбованість з приводу подальшого зростання еміграції та додаткових втрат фахівців. Інвестиції в освіту також можуть допомогти утримати студентів у країні, що запобігає їх виїзду за кордон для отримання вищої освіти та сприяє їх постійному працевлаштуванню за кордоном.

У більшості країн-донорів вища освіта фінансується за рахунок державного бюджету, тому еміграція висококваліфікованих фахівців створює значне навантаження на бюджетну систему. Урядам часто рекомендується вимагати від емігрантів компенсації витрат на їх освіту до державного бюджету. Ця політика сприяє справедливості стосовно тих, хто залишається у країні. Проте вона може бути складною у реалізації, особливо після від'їзду емігранта з країни. Крім того, жорстке застосування таких правових заходів може призвести до розриву зв'язків емігранта з батьківщиною, що ускладнює здійснення зовнішніх ефектів, пов'язаних з діаспорою. Політику оподаткування емігрантів слід розробляти обережно, щоб уникнути потенційних негативних наслідків.

Політику у сфері освіти дійсно слід формувати з урахуванням проблем еміграції, особливо для невеликих країн, які стикаються з масовим відтоком населення через невідповідність попиту та пропозиції на ринку праці, а також проблемами з якістю робочих місць у країнах-донорах.

Для ефективного управління трудовими ресурсами важливо вживати заходів, щоб забезпечити координацію між освітніми установами та роботодавцями приватного сектору. Невеликі країни можуть спрямувати свої зусилля на конкретні сектори та забезпечити підготовку фахівців, необхідних для досягнення критичної маси в цих галузях. Це може зменшити стимули до еміграції, оскільки спеціалізація та концентрація фахівців сприяють підвищенню продуктивності праці та зростанню заробітної плати.

Спільні зусилля освітніх установ та підприємств з країн-реципієнтів мігрантів можуть підвищити ефективність такої політики. Крім того, правова та

політична структура Європейського Союзу може підтримувати реалізацію цих заходів шляхом надання фінансування з внутрішніх фондів. Це може допомогти країнам зберегти свої людські ресурси та зменшити негативні наслідки еміграції для їх економіки та суспільства.

Аналіз впливу еміграції висококваліфікованих фахівців на країни-донори є складним завданням через обмеженість даних і емпіричні труднощі. Однак, необхідно визнати, що стійкий відтік кадрів у довгостроковій перспективі може мати негативні наслідки для країн-донорів, особливо для тих, які мають обмежені ресурси для фінансування системи освіти.

Для країн з невеликими ринками праці та обмеженими можливостями розвитку, втрата висококваліфікованих фахівців може призвести до зменшення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу економіки. Це може вплинути на економічний зріст і соціальний розвиток цих країн.

Тому проведення додаткових досліджень щодо масштабів еміграції висококваліфікованих фахівців з таких країн і її впливу на них є надзвичайно важливим. Такі дослідження можуть допомогти краще зрозуміти причини та наслідки еміграції та розробити стратегії для збереження талановитих кадрів у вітчизняних країнах. Крім того, важливо залучити до діалогу щодо політики країни Європейського Союзу з високим рівнем доходів, оскільки вони також можуть мати інтереси у цьому питанні, зокрема в контексті забезпечення рівних умов для всіх країн-членів ЄС.

Зростаючі міграційні процеси, що є характерними для сучасного етапу соціально-економічного розвитку України, ускладнюють формування ресурсного базису для ефективного розвитку національної економіки та збільшують дестабілізуючий вплив ризиків і загроз у всіх сферах суспільно-економічного обміну. В умовах збройної агресії з боку російської федерації та системного провалу у реалізації суспільно-важливих реформ, таких як судова, адміністративно-територіальна, податкова, земельна та інші, а також загострення соціальної несправедливості та нерівності в розподілі матеріальних благ в суспільстві, спостерігається відчутна тенденція до переорієнтації основних

мотиваційних факторів, які впливають на рішення про еміграцію з України. Замість соціально-економічних чинників, все більше уваги приділяється безпеці та соціально-психологічним аспектам.

Інституційним базисом для обґрунтування стратегічних напрямків державної політики в сфері врегулювання міграційних процесів для забезпечення економічної безпеки України може стати комплексний процес, представлений на рис. 3.5.

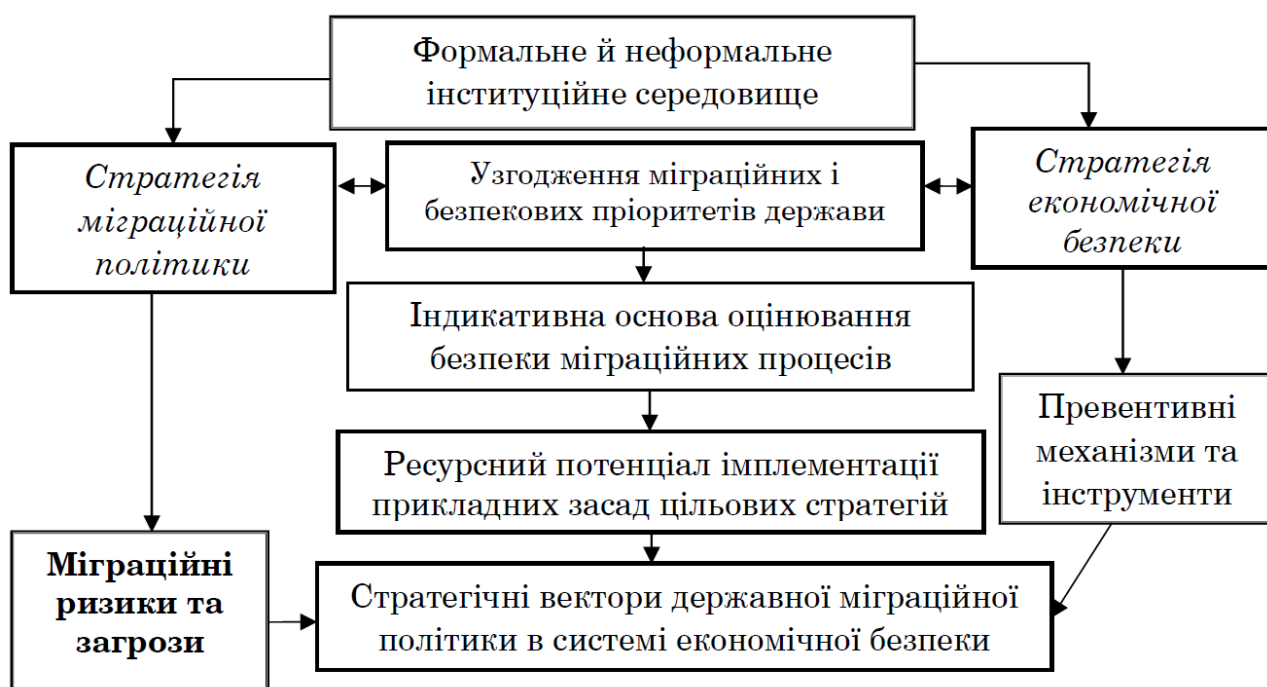

Рис.3.5. Напрямки реалізації державної політики врегулювання міграційних процесів у системі економічної безпеки України

Джерело: побудовано автором на основі [35].

Обґрунтування стратегічних напрямів реалізації державної політики управління міграційними процесами у контексті забезпечення економічної безпеки держави сприятиме створенню адекватної системи ресурсів та управління, що спрямована на подолання негативних наслідків міграційних викликів. Це передбачає:

Забезпечення стратегічної узгодженості у формуванні пріоритетних механізмів та інструментів реалізації міграційної та безпекової політики.

Визначення чітких джерел та механізмів фінансування політики регулювання міграційних процесів.

Налагодження ефективних внутрішніх взаємозв'язків між інституційними елементами міграційної політики та управлінсько-функціональними компонентами системи економічної безпеки.

Стратегічна переорієнтація міграційної політики на превентивний запобігання дестабілізуючому впливу наростаючих міграційних викликів та загроз.

Покращення якості та структури людського капіталу як ключового ресурсу для національної безпеки.

Досягнення синергетичного ефекту для зміцнення економічної безпеки та прискорення розвитку соціально-економічних трансформацій.

Формування безпекових механізмів для протидії деструктивним міграційним процесам, які загрожують етнічній, соціальній, культурній та релігійній стабільності.

Запропонований комплекс стратегічних напрямів управління міграційними процесами у контексті забезпечення економічної безпеки держави вибудовує необхідність створення та впровадження ефективних механізмів та інструментів міграційної політики. Очевидно, що ключовою складовою економічної безпеки держави, яка визначає стратегічні умови для стабілізації міграційних процесів, є демографічна безпека.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

Міграція стає суттєвою складовою соціально-економічного розвитку України. Складність вивчення міграції та її наслідків обумовлена різноманітністю та переплетенням комплексу множинних соціально-економічних факторів. Однією з найважчих ділянок роботи з інформаційним забезпеченням розрахунків показників міграції є врахування внутрішніх мігрантів. Сучасна організація поточного обліку внутрішньої міграції має суттєві недоліки, що виражаються в неповноті відомостей, недосконалість процедур реєстрації мігрантів та у відсутності контролю за якісним та точним обліком.

Перевагою економетричного моделювання є врахування факторів, що надають комплексний вплив на розвиток міграції. Вихідний інформаційний масив для моделювання був отриманий з офіційних даних Мінфіну, Державної міграційної служби, Державного комітету статистики України. Результати моделювання показали, що рівень міграції великою мірою залежить від розміру доходів, одержуваних мігрантами, та можливостей працевлаштування або ведення бізнесу. Це говорить про те, що економічні причини домінують у процесі прийняття рішення про міграцію. Зміна звичного способу життя внаслідок міграції, адміністративні бар'єри та інші фактори не можуть зрівнятися з бажанням населення покращити рівень та якість свого життя.

В період з початку повномасштабного вторгнення додатковим фактором, який спричиняє міграцію, є фактор ризику втрати життя, майна, роботи та зрозумілих перспектив життя в країні. Даний фактор суттєво посилює міграційний рух українців.

Практична значимість дослідження полягає у можливості використання його результатів місцевими органами влади та управління при розробці демографічної політики, з урахуванням виявлених наслідків міграції населення України.

Прикладний характер методики спрямований на визначення перспектив соціально-економічного розвитку України та демографічної динаміки з урахуванням впливу трудової міграції населення. Повна та достовірна інформація про міграцію населення у країні необхідна для регіональних органів влади та управління. В даний час більша частина показників є агрегованою, підсумкові дані по країні чи області недостатні для ухвалення управлінських рішень – необхідний регіональний розріз. У цих умовах періодичні вибіркові обстеження можуть стати корисним доповненням до офіційної статистики міграції населення.

Для України та міжнародної спільноти основним завданням стає відбудова національної економіки. Як було вже зазначено, людський капітал є ключовим чинником у соціально-економічному розвитку країни, підвищенні конкурентоспроможності національної економіки та забезпеченні достойного рівня життя для громадян. Формування міцного економічного потенціалу та його реалізація у підтриманні стійкого зростання є необхідною умовою для розвитку країни. Це також передбачає мінімізацію безробіття та досягнення повної зайнятості в суспільстві. Значні втрати людського капіталу можуть ускладнити економічне відновлення України.

Міграційна ситуація, породжена війною в Україні, актуалізує питання повернення українських біженців для реконструкції країни після війни. На кінець березня 2024 року немає точних даних про кількість українців, що повернулись, оскільки багато людей, що повертаються, можуть розглядати це як тимчасове явище. Розуміння тих, хто повертається або має намір це зробити, є важливим для розробки політики відновлення. Складність полягає в тому, що не всі, хто повертається, планують залишитися надовго. Повернення може бути спричинене бажанням перевірити ситуацію, повернутися до сім'ї або вирішити питання житла та роботи. Дані показують, що більша частина повертаються до місць з найменшими пошкодженнями, але це може змінитися залежно від тривалості конфлікту та рівня пошкоджень. Також виявлено, що люди з дітьми мають меншу схильність повертатися, що може бути пов'язане з їхнім бажанням

забезпечити стабільність для дітей. Особливо мобільні групи населення, які мають освіту, знання іноземних мов та високий дохід, виявляють меншу тенденцію до повернення.

Щоб сприяти поверненню, важливо створити умови для збереження зв'язку з країною, зокрема через дистанційну освіту. Потрібно також розглянути можливості для надання житла та роботи після закінчення конфлікту, що може сприяти поверненню більшої кількості осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Eurostat. Emigration and Immigration. URL:
<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00176/default/table?lang=en>
2. ILO Global Estimates on International Migrant Workers: Results and Methodology. Geneva: ILO, 2021. 72 p.
3. ILOSTAT Database (2019-2020), “Labour force participation rate by sex and age – ILO modelled estimates, Nov. 2020 (%) – Annual”, available at:
https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer8/?lang=en&segment=indicator&id=EAP_2WAP_SEX_AGE_RT_A
4. International Migration Report (2022). United Nations. URL.:
<https://publications.iom.int/system/files/pdf/WMR-2022-RU.pdf>
5. "Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration." Журнал Королівського статистичного товариства, серія А, 48, стор. 167-235. URL:
<https://escholarship.org/uc/item/3018p230> (eScholarship).
6. Statistical Office of Montenegro (2020), “Labour Force Survey”, available at:
<http://monstat.org/eng/page.php?id=22&pageid=22>
7. Structural Labour Market Transformations”, SKhID, no. 2 (148), pp. 28-34.
8. The Future of Jobs Report 2020. – World Economic Forum, 2020. – 162 p.
9. The Global Competitiveness Report URL.:
<https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020/>
10. World Bank (2023). World Development Report, 2022. World Bank, Washington, DC.
11. Zolberg A. The Next Waves: Migration Theory for a Changing World. International Migration Review. URL.:
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/019791838902300302>
12. Андріїв, Н. Механізми регулювання безпекового розвитку ринку праці. *Підприємництво та інновації*. 2019. №9. С.117-121. URL :
<https://doi.org/10.37320/2415-3583/9.19>

13. Баглей Р.Р. Аналіз трансформації світового ринку праці під впливом революції 4.0. *Інноваційна економіка*. 2019. №1-2. С. 5-12

14. Горбань С. Ф., Біленко О. В., Трубнік Т. Є. Вплив міграційних процесів на економіку України. *Економіка і суспільство*. 2023. №49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-26>

15. Державний комітет статистики URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

16. "Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй." Прийнята резолюцією 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї ООН від 24 жовтня 1970 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569.

17. «Директива про тимчасовий захист у країнах ЄС та Рішення про її активацію для українців.» Переклад українською. URL: https://protocol.ua/ua/direktiva_pro_timchasoviy_zahist_u_krainah_es_ta_rishennya_pro_ii_aktivatsiyu_dlya_ukraintsiv (LegalUA).

18. Дмитрук Б.П. Еміграційні процеси в Україні: мотивації, тенденції та наслідки для країни. *Економіка та держава*. 2018. №1. С. 4–10.

19. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 2 / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Академія, 2001. 848 с.

20. Європейська конвенція про правовий статус трудящих мігрантів (ETS № 93) [укр., англ.] (укладена в м. Київ) Страсбурзі 24.11.1977 р)

21. "Загальна декларація прав людини." Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року.

22. Конвенція № 143 Міжнародної організації праці «Про зловживання у сфері міграції та забезпечення трудящим-мігрантам рівності можливостей та звернення» (укладена в м. Женеві 24.06.1975 р)

23. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права (UNCLOS) (укладена в Монтего-Бей 10.12.1982 р)

24. «Конвенція про відкрите море.» Прийнята 24 квітня 1958 року, м. Женева. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU58K08U>.

25. Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності: (прийнята в Нью-Йорку 15.11.2000) р. Резолюцією 55/25 на 62-му пленарному засіданні 55-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН)

26. Кушнарєнко О.П. Трансформація світового ринку праці в умовах глобалізації. Дисертація 08.00.02

http://mdu.in.ua/Nauch/spetsrada/diser/ekonomika/disertacija_kushnarenko_o.p.pdf

27. Мазурок П.П., Шахно А.Ю. Умови та чинники розвитку сучасного ринку праці України під впливом глобалізації. *Економіка та держава*. 2013. №5. С. 16-20.

28. "Міжнародний пакт про громадянські та політичні права." Прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року, набув чинності 23 березня 1976 року.

29. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика : енцикл. / за ред. Ю. Римаренка. Київ : Довіра, 1998. 912 с.

30. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи / за ред. О. В. Позняка. Умань, 2017. 276 с.

31. Міжнародна організація праці. Державна служба України з питань праці. URL: <https://dsp.gov.ua/mizhnarodna-orhanizatsiia-pratsi-mop/>

32. MOM у світі <https://ukraine.iom.int/uk/pro-mom>

33. Мульська О. Міграційні процеси & економічне зростання: теорія каузальності та практика ефективного управління. Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», Львів, 2022. 472 с.

34. «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України.» URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c1c602db-e0d2-4d3c-9578-c2035d47c0f0&title=MetodichniRekomendatsiiSchodoRozrakhunkuRivniaEkonomicanoiBezpekiUkraini>.

35. Надточій А. О. Причини зовнішньої трудової міграції та оцінка її наслідків для економіки України. *Теорія та практика державного управління*. 2015. №1. С. 106–113.

36. Негрей, М. Моделювання міграційних процесів в умовах невизначеності економічної політики. *Підприємництво та інновації*, 2019. №9, С.182-186. <https://doi.org/10.37320/2415-3583/9.30>

37. Ніколаєвський В. М., Прохоренко Н. Є. Теоретико-методологічні засади вивчення міграції населення. *Вісник Міжнародного слов'янського університету*. 2009. № 1, т. 12. С. 34–39.

38. Новік А. Ю. Використання імітаційного моделювання для дослідження міграційних потоків. *Економіка та держава*. 2019. № 4. С. 119–122. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.4.119>

39. Новік А. Ю. Моделювання міграційних процесів в Україні як регулятора соціально-економічної стабільності : дисертація : подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук / Новік Аліна Юріївна ; наук. кер. Лук'яненко І. Г. ; Національний університет "Києво-Могилянська академія" МОН України, ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана" МОН України - Київ : [б. в.], 2021. - 231 с. -

40. Овод В. Міграційні процеси в Криму: історія, проблеми, перспективи.

41. Окольски М. Міграційний тиск на Європу. *Бізнес-Інформ*. 2018. Вып. 6. С. 46–54.

42. Офіційний сайт Департаменту економічних і соціальних питань ООН (підрозділ народонаселення). URL: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/index.shtml>

43. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України: URL: www.dcz.gov.ua/analitics/

44. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції. Агентство ООН з питань міграції. URL: <http://iom.org.ua/ua/migraciyne-zakonodavctvo>

45. Петренко К. В., Пігуль В. В. Особливості формування та розвитку світового ринку праці. *Бізнес-Інформ*. 2015. №12. С. 37–42.

46. Побулавець Н. Л. Концептуальні підходи до дефініцій поняття «міграція». *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 373–376.
47. Праця України 2019: Статистичний збірник. Державний комітет статистики України: № 09/4-18/ 249 від 21.03.2020 р. 393 с.
48. Прибиткова І. М. Основи демографії : посібник. Київ : Атрек, 2017. 256 с.
49. Приймак В.І. Зміщення рівноважної заробітної плати і гнучкість ринку праці України. *Економіка та держава*. 2010. № 1. С. 28–31.
50. Протокол проти незаконного ввезення мігрантів по суші, морю та повітря, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: (прийнято в м. НьюЙорку 15.11.2000 р. Резолюцією 55/25 на 62-му пленарному засіданні ООН)
51. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, м. Нью-Йорк, 15 листопада 2000 року.
52. Ревякін О. С. Аналіз стану сучасного ринку праці в Україні : проблеми та перспективи розвитку. *Всеукр. науквиробн. журнал «Сталий розвиток економіки»*. 2019. №3. С. 29 – 32.
53. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2016. № 2 (17). С. 127–139.
54. Романенко Ю.О. Статистичний аналіз трудової міграції : дис. ... канд. екон. наук. К., 2015.
55. Смутчак З.В. Державне регулювання міграційних процесів на сільських територіях. *Бізнес та інтелектуальний капітал*. 2017. №3. С. 95–100.
56. Сова А. Загальна теорія населення. К. : Наукова думка, 2007. 520 с.
57. Соціологія: словник термінів і понять / Упоряд. Є.А. Біленький, М.А. Козловець, В.О. Федоренко / за заг. ред. М.А. Козловця. — Київ: ТОВ "Видавництво "Центр навчальної літератури", 2003. — 236 с.

58. "Статут Організації Об'єднаних Націй." Прийнятий 26 червня 1945 року, набув чинності 24 жовтня 1945 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

59. Старостенко Г. Г. Теоретичні засади дослідження світового ринку праці. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 16–21.

60. Торнсевський М.В. Проблеми безробіття молоді та напрямки їх вирішення. *Економіка України*. 2014. №1. С. 87-96.

61. Туль С. І. Нові форми праці в умовах діджиталізації економіки та світового ринку праці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Випуск 23(20). С. 120-129.

62. Тюленев С. Моніторинг міжнародних інструментів регулювання ринку праці. URL: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2016/eujem_2016_2_1/18.pdf

63. Угода про співпрацю держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з незаконною міграцією (укладено 06.03.1998 р.)

64. Федунчик Л.Г. Ринок праці в Україні: проблеми та напрями їх вирішення. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2016. № 2. С. 31.

65. Хомра А. У. Міграція населення: питання, теорії, методики дослідження. Київ : Наук. думка, 2009. 148 с.

66. Швець В.Я. Виробничо-господарський комплекс міста: проблеми управління та розвитку. К.: Наукова думка. 2013. 383 с.

67. Шелюк В. Соціальна міграція: етапи, функції, типи. *Перспективи*. 2001. № 3 (15). С. 45–50.

68. Шиманська О. Специфіка регулювання європейських ринків праці: досвід для України. *Вісник Економіки*. № 3 (2022). URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/index>

69. Шкура І.С., Щербіна Т.О. Оцінка стану трудової міжнародної міграції українців. *Академічний огляд*. 2018. № 2 (49). С.109-118.

70. Юзько Т. Роль міжнародних актів в захисті прав трудящих-мігрантів. URL: https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/Pravovi_Vykl_Mat_Conf_Vypr.pdf#page=184

71. Юрчик І. Б. Взаємозв'язок ефективності ринку праці та його інституційного забезпечення. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2016. Вип. 17. Ч. 4. С. 109.

72. Юськів Б.М. Глобалізація і трудова міграція в Європі: монографія. Рівне: видавець О.М. Зень, 2019. 476.

ДОДАТКИ

Таблиця А.1

Теоретичні підходи до визначення поняття «міграція»

Автор	Визначення	Характеристика
Равенштейн Е.	Міграція – це безперервний процес, обумовлений взаємодією чотирьох основних груп чинників, що діють: у початковому місці проживання мігранта, на стадії його переміщення, в місці в'їзду, а також чинники особистого характеру.	Безперервний процес
Економічна енциклопедія	Міграція населення – це переміщення людей, етносів, їхніх частин або окремих представників, пов'язане із зміною постійного місця проживання або з поверненням до нього.	Переміщення
Хомра А.	Міграція – це територіальні переміщення населення, пов'язані зі зміною місця проживання.	
Петренко К.	Під міграцією населення розуміють зміну постійного місця проживання, викликану комплексом факторів або якоюсь однією головною причиною.	Зміна місця проживання
Овод В.	Міграція – це сукупність різних за своєю природою територіальних переміщень населення, які супроводжуються зміною місця проживання.	Сукупність переміщень
Соціологічний словник	Міграція – це соціально-економічний і демографічний процес, який представляє собою сукупність переміщень, що здійснюються людьми між країнами, районами, поселеннями.	
Ромаренко Ю.	Міграція – це переміщення людей (мігрантів) через кордони тих або інших територій зі зміною місця проживання назавжди або на тривалий час.	
Шелюк В.	Міграція – це поняття, яке відображає соціально-економічні і демографічні процеси, сукупність переміщень, які здійснюються людьми між країнами, регіонами однієї країни, різного виду поселеннями та інші види переміщень.	
Сова А.	Міграція – це будь-яке переміщення досить великої кількості людей, за винятком пересування військових частин.	Переміщення
Ровенчак О.	Міграція – це перетин адміністративного кордону, добровільний чи примусовий просторовий рух осіб чи груп осіб від місця (країни) виїзду до місця (країни) в'їзду за наявності або без неї законних підстав на певний період часу або назавжди, що може вести за собою зміну постійного місця проживання.	Перетин кордону, рух

Джерело: побудовано автором на основі [5, 19, 65, 45, 40, 57, 54, 66, 56, 53].

Календарний план виконання кваліфікаційної роботи магістра

№	Етапи роботи	Терміни виконання	Відмітка керівника про виконання
1	Вибір теми кваліфікаційної роботи магістра	24.10.2023	
2	Розробка та затвердження завдання кваліфікаційної роботи магістра	24.10.2023	
3	Збір та опрацювання теоретичної бази для кваліфікаційної роботи	11.12.2023	
4	Підготовка теоретичного розділу 1	25.01.2024	
5	Збір даних матеріалів для проведення аналізу в розділі 2	05.02.2024	
6	Підготовка розділу 2	04.03.2024	
7	Збір бази даних та її аналіз перед побудовою моделей	18.03.2024	
8	Побудова моделей	01.04.2024	
9	Оформлення отриманих результатів у розділі 3	16.04.2024	
10	Написання висновків	22.04.2024	
11	Остаточне оформлення результатів	05.05.2024	
12	Перевірка на плагіат	08.05.2024	
13	Попередній захист роботи	10.05.2024	
14	Рецензування	17.05.2024	
15	Подача роботи на кафедру	20.05.2024	
16	Захист роботи	27.05.2024	

Науковий керівник: Віктор ШПИРКО _____
(підпис)

Студент: Роман СТРИЛЕЦЬ
(підпис)

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Економічний факультет

Кафедра економічної кібернетики

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу магістра

студента 2 курсу спеціальності 051 «Економіка»

ОНП «Економічна кібернетика»

Стрільця Романа Олександровича

1. Тема роботи: «Моделювання впливу міграційних потоків на економіку України в умовах воєнних дій».
2. Термін завершення роботи: 05.05.2024
3. Попередній захист роботи: 10.05.2024 р.
4. Об'єкт дослідження: міжнародні міграційні процеси та їх вплив на економіку.
6. Мета дослідження: визначення особливостей моделювання міграційних процесів та їх впливу на економіку та економічну безпеку, а також визначення актуальних напрямів удосконалення управління міграційними потоками для підтримки економіки в кризовій ситуації.
7. Завдання дослідження:
 - конкретизувати поняття та основні характеристики процесів міграції;
 - дослідити чинники та механізми управління міграцією;
 - визначити проблеми узгодження міграційної та економічної політики;
 - здійснити апробацію міграційної моделі в умовах воєнних дій;
 - розробити сценарії регулювання міграції з метою розвитку економіки.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Шпирко Віктор Васильович

Віктор ШПИРКО _____
(підпис)

Студент: Роман СТРИЛЕЦЬ
(підпис)

Затверджено на засіданні кафедри економічної кібернетики

протокол № 3 від 25 жовтня 2023 р.